

RİVÂYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİNDE
HZ. PEYGAMBER'İN ŞAHSİYET VE KONUMUNDAN YARARLANMANIN ROLÜ
Cemal AĞIRMAN*

Anahtar Kelimeler: Rivayet-Peygamber-şahsiyet-konum-yararlanmak

Özet

Hız. Peygamber'e izâfe edilen bir söz veya fiilin ona ait olup olmadığı tesbit edilirken *senet* ve *metne* yönelik olmak üzere iki açıdan bir değerlendirmeye tâbi tutulur. Peygambere ait olduğu konusunda galip bir zanna sahip olabilmek için, ilgili rivayetin, sahih hadisin tanımında yer alan şartları taşımasının yanısıra, rivâyet metninin, *Kur'an'a*, *akla*, *sünnete*, *bilime* ve *tarihî gerçeklere* ters düşmemesi, *rekâket* (mânâ bozukluğu) taşımaması da gerekir.

Bir sözü değerlendirirken, o sözü; kim söylemiş, kime söylemiş, ne maksatla söylemiş, ne makamda söylemiş? gibi soruları sormak, belağat kaidesidir. İnsanlar bütün söz ve davranışlarını, sahip oldukları şahsiyet ve konumlarına uygun bir biçimde sergilerler. Bütün bu gerçeklerden hareketle, rivâyetlerin değerlendirilmesinde Hız. Peygamber'in kullanabileceği üslûptan, şahsiyet ve konumundan da yararlanılması gerektiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla peygambere izâfe edilen bir rivâyetin ona ait olabilmesi için, yukarıdaki şartlara ilâveten, o rivâyetin bir de hem mânâ hem uygulama olarak "*peygamberin üslûbuna, üstün şahsiyet ve konumuna uygun olması*" gerekir.

Böyle bir yaklaşım, yegâne olmasa da, bazı doğruların tesbitinde büyük yardımcı olacağı muhakkaktır. Bu makalemizde bir rivâyetten hareketle böyle bir uygulamayı örneklendirmeye çalıştık. Sened ve metin tenkidine tabi tutulan bu rivayetin üç ayrı versiyonu vardır. Her bir versiyon ayrı ayrı ve detaylı bir şekilde ele alınmış, muhtemel sonuçlar değerlendirilmiştir.

* Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı Öğretim Üyesi (Doç. Dr.)

Key-Words: Narrative-Prophet-Personality-Situation-Benefit

ABSTRACT

When determining whether a saying or an act which is attributed to the Prophet does really belong to him or not, they are subjected to an examination of *sanad* (the chain of narratives) and text together. To have a strong conviction whether that saying or act belongs to the prophet, it is required that the text of narratives mustn't contradict *the Qur'an, reason, the Sunna, solid scientific findings and historical facts* at the same time complying the conditions in the definition of *the hadith al-sahîh*.

When evaluating an expression, it is accepted as a rule of eloquence to ask such questions as "who said that expression, to whom was it said, for which purpose was it said, in which place was it said?" People utter their speeches and display their behaves in accordance with their character and situation. When evaluating the narratives attributed to the Prophet, it is important to test them comparing them with the general structure of the prophet's genre, personality and his status in that social *milieu*. So, in order to assume that a narrative attributed to the Prophet really belongs to him, it is expected to be consistent with the Prophet's manner, his gloried character and social condition besides the above mentioned conditions.

It is obvious that this kind of approach will make important contributions to determining some true points related to the present problem . In this article, we tried to give an example of such kind of application on a narrative. This narrative which is subjected to criticism from the perspective of its *sanad* (the chain) and text has got three variations. Each variation was taken up one by one in detail, and the possible results were evaluated.

Giriş

Hız. Peygamber'e izâfe edilen bir söz veya fiilin ona ait olup olmadığı tesbit edilirken *senet* ve *metne* yönelik olmak üzere iki açıdan bir değerlendirmeye tâbi tutulduğu bilinmektedir. Otoriteler sahih hadisi, "*adâlet* ve *zapt* sahibi râvilerin *şâz* ve *illetli* olmaksızın *muttasıl* bir senetle naklettikleri haber" şeklinde tanımlamışlardır. Bu tanımın, hadis terminolojisindeki haber-i vahidler için söz konusu olduğu malumdur. Ancak burada sözü edilen şartları eksiksiz olarak taşıyan bir naklin peygambere aidiyeti, mutlak mânâda değil, zann-ı galibe göredir. Çünkü bize kadar mütevatir olmayan bir yolla gelip de aslı olmayan bir habere sağlam bir senedin eklenmiş olması ihtimal dahilinde olduğu gibi, gerek kasten gerekse yanlışlıkla, aslı olan bir habere başkasına ait bir sözün ilâvesi de mümkündür. Metne yapılan ilâveleri ya farklı rivâyet metinlerini karşılaştırarak veya -varsa- mânâ ve muhteva yönünden bir takım uyumsuzlukları keşfederek tesbit etmek mümkündür. Onun için bazı hadis usûlü kaynaklarında belirttiği gibi, otoriteler ayrıca, rivâyet metninin *Kur'an'a, akla, sünnete, bilime* ve *tarihî gerçeklere* ters düşmemesi, *rekâket* (mânâ bozukluğu) taşımaması gerektiğini de söylemişlerdir.

Bilindiği gibi bir sözü değerlendirirken, o sözü; kim söylemiş, kime söylemiş, ne maksatla söylemiş, ne makamda söylemiş? gibi soruları sormak, belağat kaidesidir.

İnsanlar bütün söz ve davranışlarını, sahip oldukları şahsiyet ve konumlarına uygun bir biçimde sergilerler. Özellikle topluma örnek ve önder olmak gibi bir misyona sahip olan insanlar, her hâl ü kârda ağızlarından çıkan söze ve sergiledikleri davranışlara dikkat ederler. Gelişi güzel söz ve davranışlarda bulunmaz, şahsiyet ve konumlarını korumaya son derece özen gösterirler. Çünkü başkaları için gayet normal karşılanan bir davranış, onlar için yadırganıyor olabilir. Özellikle sözü söyleyen veya davranışta bulunan kişi bir peygamber ise onun söz ve davranışları daha bir anlam taşır. Bu yüzden üstün şahsiyet ve konumlarına ve ilâhî otoritenin kendilerine yüklediği misyona herkesten çok daha dikkat ve özen göstermek durumundadırlar. Onlar aynı zamanda ilahî otoritenin kontrolündedirler. Bile bile hata yapmadıkları gibi, yanlışlıklarında da uyarılırlar¹. Onların her davranışı müntesipleri için bir örnek teşkil eder. Dolayısıyla onlar asla şahsiyetlerini zedeleyecek, konumlarını sarsacak, kendilerini halkın gözünde küçük düşürecek ve düşmanlarının diline dolayacak basit davranışlarda bulunmazlar.

Bütün bu gerçeklerden hareketle, rivâyetlerin değerlendirilmesinde Hz. Peygamber'in kullanabileceği üslûptan, şahsiyet ve konumundan da yararlanılması gerektiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla peygambere izâfe edilen bir rivâyetin ona ait olabilmesi için, yukarıdaki şartlara ilâveten, o rivâyetin bir de hem mânâ hem uygulama olarak "*peygamberin üslûbuna, üstün şahsiyet ve konumuna uygun olması*" gerekir.

Kur'an'ın bize takdim ettiği Hz. Peygamber'in kişilik modeline veya yüce ahlâkı, üslûbu ve fiilleri ile ilgili elde edilecek bazı verilere bakıldığında az-çok o yüce peygamberin neleri söyleyip neleri söyleyemeyeceğini kestirmek zor değildir. Ancak Peygamberin kişilik ve konumunun Kur'an ve sünnetten tespit edilecek olması, bu yaklaşımın Kur'an'a veya Sünnet'e arz şeklinde telakkî edilmemesi gerekir. Zira Kur'an'a veya Sünnet'e arz, daha ziyade belli âyet veya âyetlere; ya da hadis veya hadisler doğrudan arz etmek şeklinde gerçekleşirken, burada değerlendirmeye tabi tutulacak rivâyetin, Kur'an'ın veya sünnetin genelinden ortaya çıkan peygamberin model kişiliği ve bu kişiliğe uygun üslûp ve misyon ile bağdaşıp bağdaşmadığı söz konusudur.

Böyle bir yaklaşım, yegâne olmasa da, bazı doğruların tespitinde büyük yardımcı olacağı muhakkaktır. Bu makalemizde bir rivâyetten hareketle böyle bir uygulamayı örneklendirmeye çalışacağız.

Peygambere izâfe edilen bir naklin ona ait olup olmadığı noktasında ele alınması gereken konulardan biri de hadislerdeki idrâclerdir. Bazen çekirdek olarak peygambere ait olan bir söze -kasıtlı veya kasıtsız- başka sözlerin karıştırıldığı ve sonuç itibarı ile bambaşka sonuçlar ortaya çıktığı bir gerçektir.

Burada hemen şunu da belirtelim ki, idrâc olayı, hadis ilminin önemli problemlerinden biridir. Kelime mânâsı "*bir şeyi ötekinin içine sokup yerleştirmek*"²

¹ Mesala bk. 80 Abese: 1-4.

² İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Cemaluddîn Muhammed b. Bekr, *Lisânu'l-arab*, Beyrut 1414/1994, II, 269.

anlamına gelen idrâc, hadis terminolojisinde “metninde veya senedinde kendisine ait olmayan fazlalık” demektir³. Kasten idrâc yapmanın bir nevi yalancılık ve tedlîs olduğu ve bunu da ancak imânı zayıf ve akidesi bozuk kimselerin yapacağı noktasında şüphe yoktur. Onun için Sem'ânî (562/1167), kasten idrâc yapanın âdil olma vasfını kaybettiğini ve kelimeleri yerlerinden çıkararak tahrif eden kimsenin de yalancılardan olduğunu söylemektedir⁴.

Temelde aynı olan bazı hadis metnlerinin bazı ziyâde ve farklılıklar içerdikleri bilinen bir husustur. Bir kısmı için ihtisar söz konusu ise de bazıları için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Hem mânâ uyumsuzluğu ve hem de başka rivâyet yolları ile ortaya çıkan diğer bazı bulgular, noksan kısımların ana metnin bazı versiyonlarından ihtisar amaçlı düşmedikleri, bazı fazlalıklar da metne sonradan ilâve edildikleri anlaşılmaktadır. Bu gibi farklılıkların mânâ ile rivâyetten kaynaklandığı sanılabilir. Zira bilindiği gibi, hadislerin çoğu mânâ ile rivâyet edilmiş, pek azı ancak Hz. Peygamber'den işitildiği lafızlarla gelmiştir. Araştırmalar derinleştirildiğinde söz konusu bazı farklılıkların bilinçli olarak sadece ihtisar amaçlı veya mânâ ile rivâyetten değil, râvi veya musannıfların tasarruflarından kaynaklandığı görülecektir. Ayrıca zannedildiği gibi bu tür tasarruflar yanılarak veya yanlışlıkla meydana gelmemiş, bilinçli ve kasıtlı olarak yapılmıştır. Bunun araştırılması gereken bir takım sebeplerinin bulunduğu açıktır⁵.

Örnek olarak ele alacağımız rivâyetin metnine yönelik değerlendirmeye geçmeden, önce rivâyetleri verip sonra klasik usûle uygun bir şekilde senet tenkidini yapmak, bazı noktaları görme fırsatı bulmak açısından daha uygun olacaktır. Rivâyetleri tek tek görmek suretiyle zaman akışı içerisinde ne tür lafız değişiklikleri ve anlam kaymalarının meydana geldiğini, râvi tasarruflarının bulunup bulunmadığını ve -varsa- idrâclerin oluşturduğu yön kaymalarını; senet tenkidi ile de senedin önemini ve hadislerin değerlendirilmesindeki etkinliğini göstermeyi amaçlamaktayız.

Rivâyetlerin sıralanışında kronolojiyi esas aldık. Zira bu şekilde -varsa- idrâcın, ya da lafız ve anlam kaymalarının nereden kaynaklandığını tesbit etmek daha kolay olacaktır.

I. SENEDE YÖNELİK DEĞERLENDİRMELER

Geçmişten günümüze isnat sistemi yoluyla ulaşan bir haberin kaynağına ait olup olmadığını tespit etmeye çalışırken senet tahliline baş vurmak bugün bile önemini

³ Subhî es-Sâlih: *Ulûmu'l-hadîs ve mustalahuhû: Hadîs İlimleri ve Hadîs İstılahları*, (trc. M. Yaşar Kandemir), Ankara 1981, s. 207.

⁴ es-Suyûtî, Celâluddin Abdurrahman b. Ebî Bekr, *Tedribu'r-râvî fi şerhi Takrîbî'n-Nevevî*, th. Abdulvahhâb Abdullâtîf, Beyrut 1409/1988, I, 274. Krş. Subhî es-Sâlih, *age.*, s. 207.

⁵ İdrac ve râvi tasarrufları konusunda geniş bilgi için bk. Erul, Bünyamin, “*Rivâyet Metinlerinde Ravilerin Tasarrufları*”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara 2001, Cilt: XLII, s. 173. Bünyamin Erul'un adı geçen derginin 173-212 sayfaları arasında Arapça olarak yayımladığı bu makalesinde, hem idrac sebeplerine temas etmiş ve hem de hatırı sayılır idrâc örnekleri vermiştir. Makale ayrıca bu açıdan da önem arz etmektedir.

kaybetmiş değildir. Onun için biz burada öncelikle örnek olarak ele aldığımız rivâyetin varyantlarını ve literatüre yansımış biçimini senetleri ile birlikte ele alacağız.

A. Konuya Esas Teşkil Eden Rivâyet Ve Varyantları

(1) *Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe* (ö.235/849)

1. Rivâyet: (1) Ebû Bekr b. Ebî Şeybe > Vekî' > Sufyân > Ebû Hasîn > Abdullah b. Habîb:

Abdullah b. Habîb anlatıyor: (Bir gün) Rasûlullah (s.a.) (evinden) çıkıp giderken (yolda) bir kadınla karşılaşmış. Kadın hoşuna gitmiş. Bunun üzerine (derhal eşi) **Ümmü Seleme**'nin yanına dönmüş. Yanında kadınlar varmış; bir **koku** karışımı yapıyorlarmış. Kadınlar Rasûlullah'ın yüzünden durumu anlamış ve onu yalnız bırakmışlar. Rasûlullah da (eşiyle) ihtiyacını gidermiş. Daha sonra (evinden) çıkmış ve (ashâbına) şöyle buyurmuş: **"Sizden birisi bir kadın görür de hoşuna giderse, hemen eşinin yanına gidip onunla beraber olsun. Çünkü onda olan, diğerinde de olanın aynısıdır"**⁶.

2. Rivâyet: (2) Ebû Bekr b. Ebî Şeybe > Vekî' > İbn Mehdî > Sufyân > Ebû İshâk > Abdullah b. Hallâm > *Abdullah [İbn Mes'ûd] (r.a.)*:

Abdullah [İbn Mes'ûd (r.a.)] şöyle diyor: **"Sizden biri bir kadın görür de hoşuna giderse (gitsin) eşi ile beraber olsun. Zira onlarda olan, ötekilerde de olanın aynısıdır"**⁷.

3. Rivâyet: (3) Ebû Bekr b. Ebî Şeybe > Abde > Mansûr > Sâlim b. Ebî'l-Ca'd:

Sâlim b. Ebî'l-Ca'd anlatıyor: Peygamber (s.a.) bir kadın görmüş. Bunun üzerine (eşi) **Ümmü Seleme**'nin yanına gitmiş ve onunla beraber olmuş; ardından şöyle buyurmuş: **"(Sizden biriniz) hoşuna giden bir kadın gördüğü zaman eşine gitsin (onunla beraber olsun). Zira onlarda olan, ötekilerde de olanın aynısıdır"**⁸.

4. Rivâyet: (4) Ebû Bekr b. Ebî Şeybe > Abdurrâhîm > Eş'as > Ebû'z-Zubeyr > *Câbir (r.a.)* tarikiyle Abdullah b. Mes'ûd'un rivâyetinin aynısını tahrîç etmiştir⁹.

Görüldüğü gibi, en eski kaynak olarak İbn Ebî Şeybe'nin rivâyeti, dört ayrı senetle gelmiştir. Tâbiûn'dan olan Abdullah b. Habîb Ebû Abdurrahman es-Sulemi¹⁰ ile Sâlim b. Ebî'l-Ca'd¹¹, rivâyeti (no: 1, 3) **mursel** olarak nakletmişlerdir. Rivâyetin sebep-i vurûdu olarak nakledilen hikâye kısmı, Peygambere ulaşamayan iki ayrı tâbiînin anlatımı olarak yer almakta, Hz. Peygamber'in, yanına vardığı söylenen eşinin adı **Ümmü Seleme** olarak geçmektedir. Sadece bu ikisinde yer alan sebep-i vurûd, birinde sade ve kısa

⁶ İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed Ebî Şeybe el-Kûfi, *Musannef İbn Ebî Şeybe fi'l-ehâdîsi ve'l-âsâr*, th. Kemâl Yûsuf Hût, Riyad 1409, IV, 4, (No: 17199). Ebû Bekr b. Ebî Şeybe > Abdurrâhîm > Sufyân > Ebû İshâk > Ebû Abdurrahmân b. Habîb > Peygamber (s.a.) tarihi ile Ebû Hasîn'in hadisinin aynısını tahrîç etmiştir. Ancak bu nakilde "yedufne" ifadesi yer almamaktadır. Bk. Aynı yer, (no: 17200).

⁷ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IV, 5, (No: 17201).

⁸ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IV, 5, (No: 17202).

⁹ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IV, 5, (No: 17203).

¹⁰ İbn Hacer, Ebû'l-Fadl Şihabuddin Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Tehzibü't-Tehzib*, Beyrut 1404/1984, V, 161, (No: 317).

anlatılırken diğerinde uzunca anlatılmıştır. Abdullah b. Hallâm'ın naklinde Ümmü Seleme, yanında bulunan kadınlarla beraber **koku karışımı** yapmaktadır. Diğer iki rivâyet (no: 2, 4), biri Abdullah b. Mes'ûd diğeri Câbir'den olmak üzere iki ayrı sahâbîden gelmiştir. Ancak her ikisi de sebep-i vurûdsuz ve sahâbî sözü, yani **mevkûf** olarak nakledilmiştir. Bu, önemli bir ayrıntıdır. Bir diğeri önemli ayrıntı da Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'nin rivâyetlerinin hiçbirinde **kadının şeytana benzetilmemiş** olmasıdır. Bu da kadının şeytana benzetilme ifadesinin asıl metne sonraki dönemlerde ilâve edilmiş olabileceği ihtimalini akla getirmektedir.

(2) Ahmed b. Hanbel (ö.241/855)

5. Rivâyet: (1) Ahmed b. Hanbel > Abdussamed > Harb İbn Ebî'l-Âliye > Ebû'z-Zubeyr > Câbir b. Abdillâh el-Ensârî (r.a.) :

Câbir (r.a.) anlatıyor: Rasûlullah (s.a.) bir kadın gördü de kadın hoşuna gitti. Bunun üzerine eşi **Zeyneb'e** geldi. Zeyneb o esnada bir deri ovuyordu. Rasûlullah onunla cinsel ihtiyacını giderdi ve bunun üzerine şöyle buyurdu: **“Kadın şeytan suretinde gelir, şeytan suretinde gider. Sizden birisi bir kadın görür de hoşuna giderse eşine varsın (onunla beraber olsun!) Çünkü bu, onun nefsinde uyanan şeyi giderir”**¹².

6. Rivâyet: (2) Ahmed b. Hanbel > Hasan > İbnu Lehî'a > Ebû'z-Zubeyr > Câbir (r.a.):

Câbir (r.a.) anlatıyor: Rasûlullah şöyle buyurdu: **“Bir kadın sizden birinizin hoşuna giderse eşine varsın ve onunla beraber olsun. Çünkü bu, nefsinin teskin eder”**¹³.

7. Rivâyet: (3) Ahmed b. Hanbel > Musâ b. Dâvûd > İbnu Lehî'a > Ebû'z-Zubeyr > Câbir (r.a.):

Câbir (r.a.) şöyle der: Peygamber (s.a.)'i şöyle söylerken işittim: **“Bir kadın sizden birinizin hoşuna gider de gönlüne düşerse, eşine varsın ve onunla beraber olsun. Çünkü bu, nefsinin teskin eder”**¹⁴.

8. Rivâyet: (4) Ahmed b. Hanbel > Süleyman b. Dâvûd > Abdurrahman b. Ebî'z-Zinâd > Mûsâ b. Ukbe > Ebû'z-Zubeyr > Câbir (r.a.):

Câbir (r.a.) şöyle der: Ben Rasûlullah'ın, bir erkeği diğeri bir erkeğe ve bir kadını diğeri bir kadına, tek elbise içinde iken dokunmaktan nehyettiğini işittim. Bir de şöyle buyurdu: **“Bir kadın birinizin hoşuna giderse derhal eşine varsın onunla beraber olsun. Çünkü bu, nefsinin yatıştırır”**. Câbir bir de şöyle dedi: Rasûlullah bizi, seferden döndüğümüzde yollarda (oturmakta)n da nehyetti¹⁵.

¹¹Zehabî, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed, *Siyeru a'lâmî'n-nubelâ*, Beyrut 1409/1989, V, 108-109, (No: 44).

¹²Ahmed b. Hanbel Ebû Abdillâh eş-Şeybânî, *Musned*, Mısır trs., III, 330, (No: 14577).

¹³Ahmed b. Hanbel, III, 341, (No: 14713).

¹⁴Ahmed b. Hanbel, III, 348, (No: 14786).

¹⁵Ahmed b. Hanbel, III, 395.

Ahmed b. Hanbel'in dört ayrı senetle (no: 5, 6, 7, 8) naklettiği rivâyetin dördünün de sahâbî râvisi Câbir b. Abdullah'tır. Sadece bir nakilde yer alan (no: 5) ve sebab-i vurûd olarak nakledilen hikâye kısmı, Câbir (r.a.)'in anlatımı olarak verilmekte, diğer üçünde sadece peygamber sözü olarak nakledilen kısım yer almaktadır. Ancak rivâyetlerin birinde (no:8) cinsellikle ilgili diğer bazı yasaklar da yer almaktadır. Bu da birden fazla hadisin bir arada zikredildiğini göstermektedir. Yani burada *telfik* söz konusudur. Sebeb-i vurûd kısmında (no: 5), Hz. Peygamber'in yanına vardığından söz edilen eşinin adı **Zeyneb** olarak geçmekte, Zeyneb'in bir **deriyi** ovduğundan bahsedilmekte, başka kadınların varlığından söz edilmemektedir. Ancak bu rivâyetin sözlü kısmında bir de **kadının şeytana benzetildiği** ziyadesi yer almaktadır. Câbir'den gelen rivâyetlerde, "أخبرني" : "Ahbarani" şeklinde *sem'a* kaydının tasrîh edildiği tek rivâyet, Ahmed b. Hanbel'in tahrir ettiği buradaki 7'no'lu rivâyetidir. Görüleceği gibi diğerleri hep "عن": "an" tabiri ile nakledilmiştir. Sened güvenilirliği açısından ele alındığında rivâyetin daha güvenilir olanını asıl kabul edip merkeze almak, diğerlerinin idrace maruz kaldıklarını kabul etmek mümkün gözükmemektedir. Nitekim Hadis Usûlü prensiplerine göre de daha sahih görünümünde olanı tercih etmek esastır.

(3) *Dârimî* (ö. 255/868)

9. Rivâyet: Dârimî > Kabîsa > Sufyân > Ebû İshâk > Abdullah b. Hallâm > Abdullah b. Mes'ûd (r.a.):

Abdullah b. Mes'ûd (r.a.) anlatıyor: Rasûlullah (s.a.) bir kadın gördü de kadın hoşuna gitti. Bunun üzerine derhal eşi **Sevde**'nin yanına döndü. Sevde o esnada bir koku karışımı yapıyordu. Yanında (başka) kadınlar da vardı. Kadınlar (Rasûlullah'ı görünce kalkıp gittiler ve) onları yalnız bıraktılar. Daha sonra (Rasûlullah) eşi ile cinsel ihtiyacını giderdi. Sonra şöyle buyurdu: "**Herhangi bir adam bir kadın görür de hoşuna giderse hemen eşine varsın (onunla beraber olsun). Çünkü onda olan, onda da olanın aynısıdır**"¹⁶.

Dârimî'nin Sunen'ine aldığı rivâyetin sahâbî râvisi Abdullah b. Mes'ûd'dur. Hadis, sebab-i vurûdu ile birlikte nakledilmiştir. Hikâye kısmında sözü geçen ve Hz. Peygamber'in yanına vardığı ifade edilen eşinin adı **Sevde** olarak geçmektedir. Sevde yanındaki kadınlarla **koku karışımı** yapmaktadır. Rivâyetin sözlü kısmında **kadının şeytana benzetilme** ziyadesi yoktur. Aslında bu rivâyet İbn Ebî Şeybe'nin Abdullah b. Habîb yoluyla gelen **mursel** rivâyetinin Abdullah b. Hallâm yoluyla **merfû** olarak naklinden ibarettir. Ancak orada Sevde değil, Ümmü Seleme'nin adı geçmektedir.

(4) *Müslim* (ö. 261/874)

10. Rivâyet: (1) Müslim > Amr b. Ali > Abdu'l-A'lâ > Hişâm b. Ebî Abdillâh > Ebû'z-Zubeyr > Câbir (r.a.):

Câbir (r.a.) anlatıyor: Rasûlullah (s.a.) bir kadın gördü. Ardından zevcesi **Zeyneb**'in yanına döndü. Zeyneb kendine ait bir deri ovuyordu. Rasûlullah (s.a.) hemen

¹⁶ed-Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân, *Sunenu'd-Dârimî*, th. Mustafa el-Biğâ, Dımaşk, 1412/1991, Nikâh 31, (II, 196, No: 2135).

cinsel ihtiyacını giderdi. Sonra ashabının yanına çıkarak: “**Şüphesiz kadın şeytan sûretinde gelir, şeytan sûretinde gider. Biriniz bir kadın gördü mü hemen ailesine gelsin (onunla beraber olsun). Çünkü bu onun nefsinde olan şeyi giderir.**” buyurdu¹⁷.

11. Rivâyet: (2) Müslim > Seleme b. Şebîb > Hasan b. A'yen > Ma'kıl > Ebû'z-Zubeyr > *Câbir (r.a.)*:

Câbir (r.a.) anlatıyor: Ben Peygamber (s.a.)'i; “**Bir kadın birinizin hoşuna gider de gönlüne girerse, hemen kendi karısına giderek onunla beraber olsun. Çünkü bu nefsindeki şeyi giderir**”, buyururken işittim¹⁸.

Müslim bu rivâyeti birini dipnotta verdiğimiz üç ayrı senetle Sahîh'ine almıştır. Üç rivâyetin de sahâbî râvisi *Câbir b. Abdillâh*'tır. Rivâyetlerin ikisi (no:10, ve dn.), sebab-i vurûdla beraber nakledilmiştir. Hz. Peygamber'in yanına döndüğü söz konusu edilen eşinin adı **Zeyneb** olarak geçmekte, her iki rivâyetin sözlü kısmında **kadının şeytana benzetilme** ziyadesi yer almaktadır. Üçüncü rivâyette (no: 11) sebab-i vurûd olarak zikredilen hikaye kısmı yer almadığı gibi rivâyetin sözlü kısmında **kadının şeytana benzetilme** ziyadesi de yer almamaktadır.

(5) *Ebû Dâvûd (ö.275/888)*

12. Rivâyet: Ebû Dâvûd > Müslim b. İbrâhim > Hişâm > Ebû'z-Zubeyr > *Câbir (r.a.)*:

Câbir (r.a.) anlatıyor: Rasûlullah (s.a.) bir kadın gördü. Bunun üzerine **Zeyneb bt. Cahş**'in yanına girdi. Onunla cinsel ihtiyacını giderdi. Sonra ashâbının karşısına çıkarak şöyle buyurdu: “**Şüphesiz kadın şeytan suretinde gelir. Kim böyle bir durumla karşılaşırsa eşine varsın (onunla beraber olsun). Çünkü bu, nefsinde olan şeyi yatıştırır**”¹⁹.

Ebû Dâvûd'un tahrir ettiği rivâyetin sahâbî râvisi *Câbir (r.a.)*'dir. Hz. Peygamber'in yanına döndüğü söz konusu edilen eşinin adı **Zeyneb bt. Cahş**'tır. Rivâyetin sözlü kısmında **kadının şeytana benzetilme** ziyadesi mevcuttur.

(6) *Tirmizî (ö.279/892)*

13. Rivâyet: Tirmizî > Muhammed b. Beşşâr > Abdul'a'lâ b. Abdul'a'lâ > Hişâm b. Ebî Abdillâh ed-Destevâî > Ebû'z-Zubeyr > *Câbir (r.a.)*:

Câbir (r.a.) anlatıyor: Rasûlullah (s.a.) bir kadın gördü. Bunun üzerine (geri dönüp eşi) **Zeyneb**'in yanına gitti. (Eşi ile) cinsel ihtiyacını gördükten sonra dışarı çıktı ve şöyle buyurdu: “**Şüphesiz kadın gelirken şeytan suretinde gelir. Sizden birisi bir kadın**

¹⁷Ebu'l-Hüseyn Müslim İbnu'l-Haccac el-Kuşeyrî, *Sahîhu Muslim (el-Câmi'u's-sahîh)*, nşr. Muhammed Fuad Abdülbâkî, İstanbul ts., Nikâh 9, (II, 1021), Müslim, bunu > Züheyr b. Harb > Abdussâmed b. Abdîvâris > Harb b. Ebî'l-Âliye > Ebû'z-Zubeyr > *Câbir b. Abdillâh (r.a.)* tarikiyle de nakleder, ancak şu ifedelere yer verir: “Râvi bu hadisin aynısını rivâyet etmiş. Yalnız; “Zevcesi Zeyneb'e gelmiş. Zeyneb bir deri ovuyormuş” demiş, “şeytan sûretinde gider” cümlesini söylememiştir”. Bk. Aynı yer.

¹⁸*Muslim*, Nikâh 10.

¹⁹Süleyman b. el-Eş'as Ebû Dâvûd es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, th. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, byy., bty., II, 246, (No: 2151).

görüp de ondan hoşlandığı zaman hemen ailesine gelsin (onunla beraber olsun). Çünkü onda olan, ötekinde de olanın aynıdır!²⁰

Tirmizî, hadisi tek bir tarikle Sunen'ine almıştır. Rivâyetinin sahâbî râvisi Câbir'dir. Hadis sebab-i vurûdla birlikte nakledilmiştir. Hz. Peygamber'in yanına döndüğü sözü edilen eşinin adı **Zeyneb** olarak geçmekte ve yanında başka kadınların varlığından bahsedilmemektedir. Rivâyetin sözlü kısmında **kadının şeytana benzetilme** ziyadesi vardır.

Tirmizî, bu babda İbn Mes'ûd (r.a.)'dan da hadis rivâyet edildiğini ancak Câbîr'den gelen rivâyet hakkında *hasen-sahih-garib* değerlendirmesini yaparak daha sahîh olduğunu söylemektedir²¹.

(7) *Nesâî (ö.303/915)*

14. Rivâyet: (1) Nesâî > Abdurrahman b. Hâlid > Hâris b. Atıyye > Hişâm > Ebû'z-Zubeyr > *Câbir (r.a.)*:

Câbir (r.a.) anlatıyor: (Bir gün) Rasûlullah (evinden) çıkıp giderken (yolda) bir kadın gördü. Derhal geri dönüp (eşi) **Zeyneb**'in yanına girdi; onunla cinsel ihtiyacını giderdi; daha sonra ashâbının karşısına çıkarak şöyle buyurdu: **“Şüphesiz kadın şeytan suretinde gelir, şeytan suretinde gider. Sizden biri böyle bir şey görürse eşine varsın (onunla beraber olsun). Çünkü bu onun için bir korunmadır”**²².

15. Rivâyet: (2) Nesâî > Kuteybe b. Saîd > Harb > Ebû'z-Zubeyr > *Câbir (r.a.)*:

Ebû'z-Zubeyr anlatıyor: (Bir gün) Peygamber (s.a.) oturmakta iken yanından bir kadın geçmiş. Kadın peygamberin hoşuna gitmiş...” Ebû'z-Zubeyr bunu “kadın şeytan suretinde gelir” ifadesine kadar sevketmiş, gerisini zikretmemiştir²³.

Nesâî, rivâyeti iki senetle nakletmiştir. Rivâyetlerden birinin sahâbî râvisi Câbir b. Abdullah'tır; sebab-i vurûd ile birlikte nakledilmiştir. Bu rivâyette Hz. Peygamber'in yanına döndüğü ifade edilen eşi **Zeyneb**'dir. Zeyneb'in yanında başka kadınların varlığından söz edilmemektedir. Rivâyetin sözlü kısmında **kadının şeytana benzetilme** ziyadesi mevcuttur. İkinci rivâyet ise Ebû'z-Zubeyr'in anlatımı ile **mursel** olarak nakledilmiştir. Zaten bu rivâyeti burada zikretmemizin amacı, Ebû'z-Zubeyr tarikiyle gelen diğer bütün nakillerin Câbir'den ve *merfû-muttasıl* olarak gelmişken, burada, Ebû'z-Zubeyr'in sözü olarak nakledildiğini de göstermektir.

(8) *Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed er-Râzî (ö.327/939)*

16. Rivâyet: Muhammed b. Bekkâr > Saîd b. Beşîr > Katâde > *Enes (r.a.)* > Peygamber (s.a.):

Enes (r.a.) anlatıyor: “Peygamber (s.a.) bir kadına baktı da kadın hoşuna gitti. Bunun üzerine eşi **Zeynep bt. Cahş**'in yanına gidip cinsel ihtiyacını giderdi, sonra

²⁰Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, İstanbul 1413/1992, Radâ' 9, (III, 464, No: 1158).

²¹Tirmizî, Radâ' 9.

²²en-Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şu'ayb, *es-Sunenu'l-kübrâ*, th. Abdulğaffâr Süleyman el-Bundârî-Seyyid Kisrevî Hasan, Beyrut 1411/1991, V, 351. (No: 2/9121).

ashâbının yanına çıkarak şöyle buyurdu: “Sizden birisi bir kadına baktığında eşinin yanına gitsin onunla beraber olsun”. Bir adam “eğer eşi yoksa” dedi. Bunun üzerine “Göğe baksın!” buyurdu²⁴.

Râzî'nin, *İlel'* inde söz konusu ettiği bu rivâyetin sahâbî râvisi Enes (r.a.)'tir. Rivâyeti, sebab-i vurûd ile birlikte nakletmekte, Hz. Peygamber'in yanına vardığı bahsedilen eşinin adı **Zeyneb bt. Cahş** olarak geçmekte; Zeyneb'in yanında başka kadınların varlığından söz edilmemektedir. Rivâyetin sözlü kısmında **kadının şeytana benzetilme** ziyadesi mevcuttur; ancak rivâyetin bundan başka farklı bir ilâvesi daha söz konusudur. Bir kadının câzibesine kapılanın eşine gitmesi gerektiği tavsiyesine karşılık, “Ya eşi yoksa!” diyen birine, Hz. Peygamber'in, “**Göğe baksın!**” ifadesinden bahsedilmektedir. *Râzî*, babasından naklen hadisin bu isnadla **munker** olduğunu söylemektedir²⁵. Aslında bu rivâyetin, “*zayıfın sikaya muhalefeti ya da rivâyetinde tek kalması*”²⁶ şeklinde ifade edilen münker olma vasfını, bu farklılıktan dolayı aldığı söylenebilir.

(9) *İbn Hibbân* (ö.354/965)

17. Rivâyet: (1) İbn Hibbân > Ömer b. Muhammed el-Hemdânî > Muhammed b. Beşşâr > Abdul'a'lâ b. Abdul'a'lâ > Hişâm b. Ebî Abdillâh > Ebû'z-Zubeyr > *Câbir* (r.a.):

Câbir (r.a.) anlatıyor: “(Bir gün) Rasûlullah (s.a.) (yolda giderken) bir kadın gördü. (Bunun üzerine derhal geri dönerek eşi) **Zeyneb**'in yanına gitti; ve onunla cinsel ihtiyacını giderdi. Daha sonra (ashâbının yanına) çıkarak şöyle buyurdu: “**Şüphesiz bir kadın geldiğinde şeytan suretinde gelir. Biriniz hoşuna giden bir kadın**”

²³Nesâî, *es-Sunenu'l-kübrâ*, V, 351, (No: 3/9122).

²⁴er-Râzî, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris b. Mihrân, *İlelu İbn-i Ebi Hâtim*, th., Muhibbuddîn el-Hatîb, Beyrut 1405, I, 413, (No: 1238).

²⁵Râzî, *İlelu İbn-i Ebi Hâtim*, I, 413.

²⁶Râvinin ta'n sebebi; “*fuşşu'l-ğalat*”, “*kesretu'l-ğaflet*” veya “*fisk*” olursa, böyle bir râvinin rivâyet ettiği hadise “*münker*” adı verilir. Ancak hadis âlimleri münker hadisi farklı şekillerde de tanımlamışlardır. En yaygın iki tarif şöyledir: 1. *Münker hadis; senesinde; çok hata yapan [fuşşu'l-ğalat], aşırı derecede dikkatsiz davranan [kesretu'l-ğaflet] ve fiskı zahir olan bir râvinin bulunduğu hadistir.* Bu tanımları zikreden İbn Hacer (ö.852/1448) onu başkalarına nisbet eder. Beykûnî (ö.1080/1669), *Manzûme*'sinde bu tarifi benimseyerek şöyle der: “*Münker hadis, adâlet vasfını taşımayan bir râvinin [sikanın rivâyetine muhalefet ederek] rivâyetinde tek kaldığı hadistir.*” 2. *Münker hadis; zayıf olan bir râvinin, sika olan bir râvinin rivâyetine muhalif olarak rivâyet ettiği hadistir.* Bu tanım, İbn Hacer'in zikredip benimsediği tanımdır. Bunun birinci tanıma göre bir fazlalığı vardır; o da, “*zayıfın, sikanın rivâyetine muhalefeti*”, kayıdır. Burada zikri geçen iki tariften de anlaşıldığına göre *münker hadis* son derece zayıf hadis türlerinden biridir. Çünkü münker hadis; ya *fuşşu'l-ğalat* [rivâyette çok yanlış yapmak], *kesretu'l-ğafle* [aşırı gafil ve dikkatsiz olmak] veya *fisk* [günahkar olmak] gibi sıfatlarla muttasif zayıf bir râvinin rivâyetidir; ya da rivâyetlerinde, sikanın rivâyetlerine muhalefet eden zayıf bir râvinin rivâyetidir. Her iki kısımda da şiddetli zayıflık söz konusudur. [Bk. Ahmed İbn Hacer el-Askalânî, *Sarhu Nuhbeti'l-fiker fi mustalahi ehli'l-eser*, th., Muhammed Gayyâş es-Sabbâğ, Dımaşk 1413/1992, s. 82; Abdullah Sirâcuddîn, *Şerhu'l-Manzûmeti'l-Beykûniyye fi mustalahi'l-hadis*, Halep 1398, s. 165, 166; Subhî es-Sâlih, *Ulûmu'l-hadis ve mustalahuhû: Hadîs ilimleri ve Hadîs İstılahları*, s. 171-174; Mahmûd et-Tahhân, *Teysîru mustalahi'l-hadis*, byy., tsz., (Dersaadet, Kuveyt 145/1985 baskısından ofset), s. 95-97, ayrıca bk. tercümesi: *Yeni Hadis Usûlü (Teysîru mustalahi'l-hadis)*, trc. Cemal Ağıрман, Sivas 1999, s. 89-91].

gördüğünde hemen ailesine varsın (onunla beraber olsun)! Çünkü onda olan, ötekinde de olanın aynısıdır”²⁷.

18. Rivâyet: (2) İbn Hibbân > Muhammed b. Ubeydullah b. el-Fadl el-Kilâî > Muhammed b. Sadaka el-Cebellânî > Muhammed b. Hâlid el-Vehbî > İbn Cerîr > Ebû'z-Zubeyr > *Câbir (r.a.)* > Rasûlullah (s.a.):

“Biriniz hoşuna giden bir kadın gördüğünde fitneye düşmemesi için hemen eşine dönsün (onunla beraber olsun)! Çünkü böyle bir durumda (erkekler) fitneye düşebilirler.”

Burada, bir adamın, başka bir adamın veya bir kadının avretine bakmaktan sakınması gerektiği de zikredilmiştir²⁸.

İbn Hibbân, rivâyeti iki tarikle nakletmiştir. Her ikisinin de sahâbî râvisi Câbir'dir. Birini sebep-i vurûdla nakletmekte, Hz. Peygamber'in yanına vardığı eşi olarak da Zeyneb'in (r.a.) adı geçmekte, yanında başka kadınların varlığından söz edilmemektedir. Rivâyetin sözlü kısmında, **kadının şeytana benzetilme** ziyâdesi vardır. Diğerinde ise sadece sözlü kısım yer almakta ve kadın **şeytana benzetilmemektedir**. Ancak rivâyet farklı bir muhteva ile gelmiş; bir kimsenin bir kadın görmesi durumunda “eşine gelmesi” gereğinin gerekçesi olarak fitneye düşmemek olarak belirtilmiş, ayrıca fitneye düşmenin erkeklerde olağan olduğu da ifade edilmiştir. Bu rivâyet, 8'nolu Ahmed b. Hanbel'in nakline benzemektedir.

(10) *Taberânî (ö.360/970)*

19. Rivâyet: (1) Taberânî > Ebû Müslim el-Keccî > Müslim b. İbrahim > Hişâm ed-Destevâî > Ebû'z-Zubeyr > *Câbir (r)*:

Câbir (r.a.) anlatıyor: Peygamber (s.a.) bir kadın gördü de kadın hoşuna gitti. Bunun üzerine eşi **Zeyneb bt. Cahş**'in yanına giderek onunla cinsel ihtiyacını giderdi. Sonra (ashabın arasına) çıkarak şöyle buyurdu: **“Şüphesiz kadın şeytan şuretinde gelir, şeytan suretinde gider. Kim böyle bir şeyle karşılaşsın hemen eşine varsın (onunla beraber olsun). Çünkü bu, nefsinde uyanan şeyi köreltir.”²⁹**

20. Rivâyet: (2) Taberânî > Ebû Şu'ayb Abdullah b. el-Hasan el-Harrânî > Yahyâ b. Abdullah el-Bâbeltî > Safvân b. Amr > Şurayh b. Ubeyd > Ebû'd-Derdâ (r.a.):

²⁷Muhammed b. Hibbân b. Ahmed Ebû Hâtim et-Temîmî el-Bustî, *Sahîhu İbn Hibbân*, th. Şuayb el-Arnavud, Beyrut 1414/1993, XII, 384, (No: 5572). Muhakkıkın şöyle bir notu var: Bu rivâyetin isnadı sahihtir. Râvileri sikadır. Ebû'z-Zubeyr dışındakiler, sahîhain râvilerindedir. Buhârî ondan ancak başka râvilerle destekli olarak rivâyette bulunmuştur. Müslim ise ondan ihticacda bulunmuştur. Ebû'z-Zubeyr, Ahmed b. Hanbel'in Musned'inde, İbn Lehîa'nın kendisinden gelen rivâyetinde, Câbir'den semâ'ını açıkça tasrih etmiştir. Bu rivâyetin, Dârimî'de, İbn Mes'ûd'dan gelen bir şâhidi vardır. Bk. Aynı yer, dn. 1.

²⁸İbn Hibbân, *Sahîh*, XII, 385, (No: 5573). Muhakkık ricâlinin sika olduğunu söylemektedir. Bk. Aynı yer, dn.1.

²⁹et-Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-kebir*, th. Hamdî b. Abdumecid es-Silefî, Mavsîl 1404/1983, XXIV, 50, (No: 132). Taberânî, bu rivâyeti aynı tarik ve lafızlarla *el-Mucemu'l-evsât*' ta da tahrîç etmiştir. [Bk. et-Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-evsât*, th. Târik b. İvedullah b. Muhammed-Abdulmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî, Kâhire 1415, IV, 34-35, (No: 2385)].

Şurayh b. Ubeyd³⁰, Ebû'd-Derdâ (r.a.)'dan naklen şöyle der: (Bir gün Ebû'd-Derdâ) evinden çıkmış. (Yolda giderken) bir kadın görmüş. Kadın hoşuna gitmiş. Kadından yüz çevirerek evine gitmek üzere geri dönmüş. Eve vardığında eşinin acele ile kendisine gelmesini istemiş. Eşi o esnada bazı işlerle meşgulmuş. Bu kez uzanıp onu kendine çekmiş. Bu durum karşısında hanımı taccüple; "Bu halin ne?" diye sormuş. Ebû'd-Derdâ; "Bir kadın gördüm de hoşuma gitti. Şehvetimi gidermek istedim. Zira kadınlar birbirlerinin aynısıdır. Hatta şöyle deniyor: 'Bir kadın görüp de hoşuna giderse, -yanındaysa- derhal eşine git! Yanında değilse göğşe yönel ve gözünü ona çevir. Yüce Allah'ın buyurduğu gibi 'göz âciz ve bitkin halde sana dönecektir.'" ³¹ şeklinde cevap vermiştir³².

Taberânî, rivâyeti iki farklı şekilde nakleder. Birini Câbir (r.a.) yoluyla merfû olarak ve sebep-i vurûdu ile birlikte nakletmiştir. Burada Hz. Peygamber'in söz konusu edilen eşi, **Zeyneb bt. Cahş**'tir. Başka kadınların varlığından söz edilmemiştir. Rivâyetin sözlü kısmında **kadının şeytana benzetilme** ziyadesi vardır. Taberânî'nin *Musnedu's-Şâmiyyîn* adlı eserinde naklettiği ikinci rivâyet ise çok farklı ve ilginçtir. Önceki rivâyette Peygamber'in başından geçtiği söylenen hâdise bu nakilde Ebû'd-Derdâ'nın başından geçmektedir. Eşi evde, deri ovmak veya koku karışımı yapmak gibi bir şeyle olmasa da yine bir şeylerle meşguldür. Kapıldığı cazibe karşısında Ebû'd-Derdâ'yı eve dönmeye yönlendiren söz, diğer rivâyetlerde peygambere ait olduğu söylenen sözün aynısıdır, ancak bu nakilde söyleyeni belirtilmemiştir. Bu rivâyet, munker olarak değerlendirilen Enes (r.a.)'in rivâyeti ile benzerlik arz etmektedir. Zira eşi olmayana göğşe bakma tavsiyesi orada da yer almaktadır. Aslında bu rivâyet, daha önce de bahsedildiği gibi, çekirdek bir rivâyetin daha sonraları yapılan bir takım ilâvelerle yeni bir metin haline dönüştürülmesi şeklindeki kanaati güçlendirici mahiyettedir. Fakat tam tersi de düşünülebilir. Yani böylesi bir olayın daha sonraki dönemlerde yeni bir forma sokularak peygambere isnad edilmesi şeklindeki bir ihtimali de akla getirmektedir.

(11) *Dârekutnî* (ö. 385/995)

21. Rivâyet: (1) Dârekutnî > Abdullah b. Muhammed b. Ebî Saîd > es-Sery b. Yahyâ > Kabîsa > Sufyân > Ebû İshâk > Abdullah b. Hallâm > *İbn Mes'ûd* (r.a.):

İbn Mes'ûd (r.a) şöyle anlatıyor: Peygamber (s.a.) bir kadın gördü de kadın hoşuna gitti. Bunun üzerine derhal (eşi) **Sevde**'nin yanına gitti. Sevde o esnada bir koku karışımı yapıyordu. Yanında başka kadınlar da vardı. (Rasûlullah onunla) cinsel ihtiyacını giderdi. Daha sonra dışarı çıkarak şöyle buyurdu: "**Sizden birisi bir kadın**

³⁰Şurayh b. Ubeyd, Sevbân, Ebû'd-Derdâ, Ebû Umâme ve daha pek çok sahâbîden hadis rivâyet etmiştir. İcîf, Şamlı sika bir tâbîf olduğunu söyler. Muhammed b. 'Avfa, Şurayh b. Ubeyd'in Ebû'd-Derdâ'yı işitip işitmediği sorulduğu, ancak buna, "Hayır!" cevabını verdiği söylenir. Keza nakledildiğine göre yine ona, herhangi bir sahâbîyi işitip işitmediği de sorulmuş, "bunu sanmıyorum, çünkü hiçbir nakilde semî'tü ifadesini kullanmazdı, ancak sika biridir" cevabını vermiştir. Daha geniş bilgi için bk. İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 288-289, (No: 575).

³¹67 Mülk: 4

³²et-Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, *Musnedu's-Şâmiyyîn*, th. Hamdî b. Abdulmecid es-Silefî, Beyrut 1405/1983, II, 87, (No: 922).

görür de hoşuna giderse hemen eşine gitsin (onunla beraber olsun). Zira onda olan, ötekinde de olanın aynısıdır³³.

22. Rivâyet: (2) a)- Dârekutnî > Muhammed b. Abdullah b. Zekeriya > Ahmed b. Şuayb > Muhammed b. Râfî' > Muaviye b. Hişâm > Süfyân > Ebû İshâk > Ebû Abdurrahmân [Abdullah b. Habîb] > Peygamber (s.a.):

b)- (ve) Abdullah b. Hallam > Abdullah b. Mes'ûd (r.a.) > Peygamber (s.a.):

Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: **"Sizden biriniz bir kadın görür de hoşuna giderse hemen eşine gitsin (onunla beraber olsun). Zira onda olanın aynısı ailesinde de vardır"**³⁴.

Dârekutnî, *İlel'* inde naklettiği bu rivâyeti iki şekilde kaydetmiştir. Birinci rivâyeti, İbn Mes'ûd'dan **merfû** olarak ve sebab-i vurûd ile birlikte nakledilmiş, ancak **kadın şeytana benzetilmemiştir**. İkinci rivâyeti ise, birini **mursel**, diğerini de İbn Mes'ûd'an **merfû-muttasıl** olarak sadece sözlü kısmını nakletmiştir³⁵. Bu durum İbn Mes'ûd rivâyetinin **muallel** olduğunu göstermektedir. Zaten Dârekutnî de hadisi bu vasfından dolayı eserine almıştır.

(12) *Ebû Nu'aym el-İsbahânî* (ö.430)

23. Rivâyet: (1) Ebû Nu'aym > Fârûk b. Abdulkebîr > Ebû Müslim el-Keccî > Müslim b. İbrâhîm > Hişâm > Ebû'z-Zubeyr > *Câbir* (r.a.):

Câbir (r.a.) anlatıyor: Peygamber (s.a.) bir kadın gördü. Ardından eşi **Zeyneb bt. Cahş**'in yanına girdi ve onunla ihtiyacını giderdi. Sonra şöyle buyurdu: **"Şüphesiz kadın şeytan suretinde gelir. Kim böyle bir şey ile karşılaşırsa eşine varsın (onunla beraber olsun). Çünkü bu, nefsinde uyanan şeyi köreltir"**³⁶.

24. Rivâyet: (2) a)- Ebû Nu'aym > Muhammed b. Ali b. Hubeys > Ahmed b. el-Hasen b. Abdulcebbar > Ebû Hayseme > Abdussamed b. Abdulvâris > Harb b. Ebî'l-Âliye > Ebû'z-Zubeyr > *Câbir* (r.a.):

³³Ali b. Ömer b. Ahmed b. Mehdî Ebu'l-Hasan ed-Dârekutnî, *İlelu'd-Dârekutnî*, th. Mahfûzurrahmân Zeynullah es-Silefî, Riyâd 1405/1985, V, 197. Dârekutnî > İsmail b. Muhammed es-Saffâr > İsa b. Cafer > Kabîsa > Süfyân > Ebû İshâk > Abdullah b. Hallam > İbn Mes'ûd (r.a.) tarihiyle, **"Herhangi bir adam bir kadın görür de hoşuna giderse..."** şeklinde aynısını tahrîç etmiştir. Bk. Aynı yer.

³⁴Dârekutnî, *İlelu'd-Dârekutnî*, V, 197.

³⁵Dârekutnî'ye, Abdullah b. Hallâm'in > İbn Mes'ûd'dan > o da Rasûlullah'dan, **"Sizden biriniz bir kadın görür de hoşuna giderse ailesine gitsin. Zira onda olan, onda da olanın aynısıdır."** şeklinde naklettiği hadis sorulduğunda, cevabı şöyle olmuştur:

-Bu hadisi Ebû İshâk es-Sebi'î de rivâyet etmiş, fakat ondan yapılan bu rivâyette ihtilaf edilmiştir.

-Bu hadisi Sevrî de rivâyet etmiş, Kabîsa ve Muâviye b. Hişâm bunu ondan **merfû** olarak rivâyet ederken, Ebû Nu'aym ve Ebû Huzeyfe **mevkûf** olarak rivâyet etmişlerdir.

-Bunu, İsrâil > Ebû İshâk > Abdullah b. Habîb -ki bu, Ebû Abdurrahmân es-Sulemî'dir- > İbn Mes'ûd tarihi ile **merfû** olarak rivâyet etmiştir.

-Muâviye b. Hişâm > Sevrî > Ebû İshâk > Ebû Abdurrahmân'dan **mursel** olarak rivâyet etmiştir. Ancak Sevrî'den **mevkûf** olarak gelen rivâyet daha sahihtir.

-Mûsa b. Ukbe'nin > Ebû İshâk > Ebû Abdurrahmân es-Sulemî > Peygamber (s.a.) tarihi ile **mursel** olarak rivâyet ettiği de söylenmektedir. [Bk. Dârekutnî, *İlelu'd-Dârekutnî*, V, 196-197].

³⁶Ebû Nu'aym Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshâk el-İsbahânî, *el-Musnedu'l-Mustahrec alâ Sahîhi'l-İmâm Muslim*, th. Muhammed Hasan-Muhammed Hasan İsmail eş-Şâfî, Beyrut 1996, IV, 65. (No: 3242).

b)- (Tahvîl): Ebû Muhammed b. Hayyân > İbrâhim b. Ali el-Ömerî > Muallâ b. Mehdî > Harb b. Ebî'l-Âliye > Ebû'z-Zubeyr > *Câbir (r.a.)*:

c)- (Tahvîl): İbrahim b. Abdillâh > Muhammed b. İshâk es-Serrâc > Ahmed b. İbrâhim ed-Devrakî > Abdussamed > Harb b. Ebî'l-Âliye > Ebû'z-Zubeyr > *Câbir (r.a.)*:

Câbir (r.a.) anlatıyor: (Bir gün) Rasûlullah (s.a.) ashâbiyla birlikte oturmakta iken yanlarından bir kadın geçti. Kadın peygamberin hoşuna gitti. Bunun üzerine kalktı; (eşi) **Zeyneb bt. Cahş**'in yanına girerek onunla cinsel ihtiyacını giderdi. Daha sonra (evinden) çıktı ve şöyle buyurdu: **“Sizden biriniz böyle bir şeyle karşılaştığında eşine varsın (onunla beraber olsun). Çünkü kadın şeytan suretinde gelir, şeytan suretinde gider. Sizden biriniz bir kadın görür de hoşuna giderse eşine varsın. Çünkü bu, nefsinde uyanan şeyi giderir.”**³⁷

25. Rivâyet: (3) Ebû Nu'aym > Abdullah b. Muhammed b. Abbâs > Seleme > el-Hasen b. Muhammed b. A'yen > Ma'kıl > Ebû'z-Zubeyr > *Câbir (r.a.)*:

Câbir (r.a.) anlatıyor: Peygamber (s.a.)'i şöyle buyururken işittim: **“Sizden biriniz bir kadını beğenir de gönlüne düşerse eşine gitsin, onunla beraber olsun. Çünkü bu, nefsinin yatıştırır.”**³⁸

Ebû Nu'aym, hadisi değişik senetlerle üç ayrı versiyonla nakleder. Sahâbî râvileri Câbir'dir. İki rivâyetin sebeb-i vurûd kısmında söz konusu edilen Hz. Peygamber'in eşi **Zeynep bt. Cahş**'tir. Zeyneb'in yanında başka kadınların varlığından bahsedilmemektedir. İkinci rivâyette Hz. Peygamber, ashâbı ile birlikte oturmakta iken bir kadının gelip geçtiğinden söz edilmektedir. Rivâyetin sözlü kısımlarında **kadının şeytana benzetilme** ziyadesi vardır. Üçüncü rivâyet, hem Câbir'in **“semi‘tu”** fadesi ile nakledilmekte, hem sadece sözlü kısım yer almaktadır; ayrıca kadın da **şeytana benzetilmemektedir**.

(13) *Beyhâkî (ö.458/1065)*

26. Rivâyet: a)- Beyhâkî > Ali b. Ahmed b. 'Abdân > Ahmed b. Abîd es-Saffâr > İsmail b. İshâk el-Kâdî (ve) Ebû Müslim (İbrahim b. Abdillâh) > Müslim b. İbrâhim > Hişâm > Ebû'z-Zubeyr > *Câbir (r.a.)*:

b)- (Tahvîl): Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Tâhir ed-Dekkâk > Ebû Muhammed Abdullah b. İbrahim b. Eyyub el-Bezzâz > İbrahim b. Abdillâh el-Basrî > Müslim b. İbrahim > Hişâm > Ebû'z-Zubeyr > *Câbir (r.a.)*:

Câbir (r.a.) anlatıyor: Peygamber (s.a.) bir kadın gördü. Bunun üzerine (eşi) **Zeyneb bt. Cahş**'in yanına giderek onunla cinsel ihtiyacını giderdi. Daha sonra ashâbının karşısına çıkarak şöyle buyurdu: **“Şüphesiz kadın şeytan suretinde gelir ve şeytan suretinde gider. Kim böyle bir şeyle karşılaşsa eşine varsın (onunla beraber olsun). Çünkü bu, nefsinde meydana gelen şeyi yatıştırır”**³⁹.

³⁷Ebû Nu'aym, *el-Mustahrac*, IV, 66, (No: 3243).

³⁸Ebû Nu'aym, *el-Mustahreç*, IV, 66, (No: 3244).

³⁹el-Beyhâkî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali b. Mûsâ, *es-Sunenu'l-kübrâ*, th. Muhammed Abdulkâdir 'Atâ, Mekke 1414/1994, VII, 90, (No: 13294).

Beyhâkî, *es-Sunenu'l-Kubrâ* adlı eserine değişik iki senetle naklettiği tek rivâyetin sahâbî râvisi Câbir'dir. Naklin sebep-i vurûdu da zikredilmiştir. Hz. Peygamber'in söz konusu edilen eşi **Zeynep bt. Cahş**'tır. Sözlü kısımda **kadının şeytana benzetilme** ziyadesi de mevcuttur. Ancak Beyhakî, *Şuabu'l-İmân* adlı eserinde aynı rivâyeti hem Câbir'den ve hem de Abdullah b. Mes'ûd'dan tahrir etmiştir. Ayrıca İbn Mes'ûd rivâyetinin daha önce zikredilen değerlendirmelerini de aynen aktarmıştır⁴⁰.

(14) *Bağdâdî* (ö.463/1070)

27. Rivâyet: (1) Bağdâdî > Ebû'l-Hasan Ali b. Yahya b. Cafer el-İsbahânî > Süleymân b. Ahmed et-Taberânî > Abdullah b. Ahmed > İshâk b. İbrâhim es-Savvâf > Amr b. Muhammed b. Ebî Razîn > İsrâîl > Abdullah b. Hallâm > *İbn Mes'ûd* (r.a.):

(ve) el-Hasan b. Ali el-Cevherî > Muhammed b. el-Muzaffer > Muhammed b. Muhammed b. Süleyman el-Bağendî > Ali b. el-Medîni > Osman b. Ömer > İsrâîl > Ebû İshâk > Ebû Abdurrahman es-Sulemî ve Abdullah b. Hallâm > *İbn Mes'ûd* (r.a.):

İbn Mes'ûd (r.a.) anlatıyor: (Bir gün) Rasûlullah (s.a.), (eşi) Sevde'nin evinden çıkıp giderken yolun üzerinde oturup onun yolunu gözleyen bir kadın gördü. Kadın Rasûlullah'ın kendisi ile evlenmesini umuyordu. Bunun üzerine Rasûlullah geri dönüp **Sevde'nin yanına gitti**. Sevde'nin yanında başka kadınlar da vardı. (Birlikte) bir koku karışımı yapıyorlardı. Kadınlar Rasûlullah'ı gördüklerinde çıktılar. Bunun üzerine Rasûlullah eşinin yanına gitti, onunla cinsel ihtiyacını giderdi. Daha sonra başından su damlaları akarken (evinden) çıktı ve şöyle buyurdu: **“Sizden biriniz bir kadın görür de hoşuna giderse eşine varsın (onunla beraber olsun). Zira onda olan, ötekinde de olanın aynısıdır.”**⁴¹

⁴⁰a) Beyhâkî > Ebû Abdillâh el-Hâfz > Ebû Bekr b. İshâk ve Ahmed b. Ca'fer > Abdullah b. Ahmed b. Hanbel > Ahmed b. Hanbel > Abdussamed > Harb İbn Ebî'l-Âliye > Ebû'z-Zubeyr > *Câbir*(r.a.) : Câbir (r.a.) anlatıyor: Rasûlullah (s.a.) bir kadın gördü de kadın hoşuna gitti. Bunun üzerine eşi **Zeyneb'e** geldi. Rasûlullah onunla ihtiyacını giderdi ve sonra şöyle buyurdu: **“Kadın şeytan suretinde gelir, şeytan suretinde gider. Sizden birisi bir kadın görür de hoşuna giderse eşine varsın! Çünkü bu, nefsinde uyanan şeyi giderir.** [Bk. el-Beyhâkî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali b. Mûsâ, *Şuabu'l-İmân*, th. Muhammed es-Saîd Besyûnî Zağlûl, Beyrut 1410, IV, 367, (No: 5425)].

b) Ebû Abdillâh el-Hâfz > Ca'fer b. Muhammed b. Ali es-Sâiğ > Se'â Ebû Bekr b. Ebî Dârim > Ahmed b. Hâzım b. Ebî Ğarze > Kabîsa > Sufyân > Ebû İshâk > Abdullah b. Hallâm > *Abdullah b. Mes'ûd* (r.a.): Abdullah b. Mes'ûd (r.a.) anlatıyor: Peygamber (s.a.) bir kadın gördü de kadın hoşuna gitti. Bunun üzerine (eşi) Sevde'ye geldi. **Sevde** o esnada koku karışımı yapıyordu; yanında başka kadınlar da vardı. Kadınlar onu yalnız bıraktılar. Rasûlullah onunla cinsel ihtiyacını giderdi. Daha sonra şöyle buyurdu: **“Herhangi bir adam bir kadın görür de hoşuna giderse eşine varsın. Çünkü onda olan, onda da olanın aynısıdır.”** Beyhakî, daha sonra şu bilgileri nakleder: -Bu hadisi ayrıca İsrâîl > Ebû İshâk'tan **merfû** olarak rivâyet etmiştir.

-Yahyâ b. Saîd, Abdurrahman b. Mehdî, Ebû Nu'aym, bunların hepsi, kadını görme hâdisesi olmaksızın > Sufyân'dan o da > Abdullah'tan olmak üzere **mevkûf** olarak rivâyet etmişlerdir.

-Yahya ve Kabîsa > Sufyân > Ebû İshâk > Ebû Abdurrahman es-Sulemî > Peygamber (s.a.)'den **mursel** olarak rivâyet etmiştir. [Bk. Beyhâkî, *Şuabu'l-İmân*, IV, 367-368, (No: 5436)].

⁴¹Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Bağdâdî Ebû Bekr (463), *el-Faslu lîl-vasilî'l-mudrec*, th. Muhammed Matar ez-Zehrânî, Riyad 1418, II, 913-914, (No: 104).

Bir diğer nakle göre, Abdullah b. Hallâm > İbn Mes'ûd'dan; **“Muhakkak ben bir kadın gördüm de kadın hoşuma gitti...”** şeklinde, rivâyetin hikâye kısmını da Hz. Peygamber'in anlatımı ile **merfû** olarak rivâyet etmiştir.⁴²

Muhammed b. Kesîr el-Abdî, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Abdurrahman b. Mehdî ve Ebû Nu'aym el-Fadl b. Dukayn > Sufyan > Ebû İshak > Abdullah b. Hallâm > Abdullah b. Mes'ûd'dan **merfû** olarak değil de, Abdullah b. Mes'ûd'un sözü yani **mevkûf** olarak nakletmişlerdir⁴³.

Abdullah b. Hallâm'ın **merfû muttasıl** olarak rivâyet ettiği hadisin mutabaatı konumunda olan ve Abdullah b. Mûsâ'nın > İsrâil tarihiyle Ebû Abdurrahman'dan **mursel** olarak rivâyet ettiği hadise gelince:

28. Rivâyet: (2) Bağdâdî > Ebû's-Sehbâ Vulad b. Ali el-Kûfî > Muhammed b. Ali b. Duhaym eş-Şeybânî > Ahmed b. Hâzım > Ubeydullah > İsrâil > Ebû İshak > Ebû Abdurrahman [Abdullah b. Habîb]:

Ebû Abdurrahman şöyle anlatmaktadır: Bir gün Peygamber (s.a.) dışarı çıkmış. Birden karşısında yolda oturan bir kadın görmüş. Kadın onun yolunu gözlüyor ve Peygamber (s.a.)'in kendisiyle evlenmesini umuyormuş. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) Sevede bt. Zem'a'nın yanına dönmüş; yanında başka kadınlar da varmış; birlikte bir koku karışımı yapıyorlarmış. Rasûlullah gelince kadınlar çıkıp gitmiş. Sonra Rasûlullah eşiyile ihtiyacını gidermiş. Daha sonra başından sular akarak çıkmış. Ve ashabına hitaben; **“Şüphesiz beni sizden alıkoyan şu hadise oldu”** demiş ve **“(Eviden) çıkmıştım...”** diyerek kadından dolayı başından geçen hadiseyi anlatmış. Sonra şöyle buyurmuş: **“Sizden birisi bir kadın görür de hoşuna giderse eşine dönsün (onunla beraber olsun). Şüphesiz onda olan, ötekinde de olanın aynısıdır.”**⁴⁴

Bir önceki rivâyette sebep-i vurûd olarak nakledilen hikaye kısmı İbn Mes'ûd'un sözü olarak anlatılırken, bu rivâyette sebep-i vurûd da Hz. Peygamber'e anlatılmaktadır.

29. Rivâyet: (3) Bağdâdî'nin kaydına göre bu rivâyet bir de Ahmed b. Muhammed b. Gâlib > Ömer b. Nûh el-Becelî > Ebû Halîfa -el-Fadl b. el-Habbâb- > İbn Kesîr > Sufyân > Ebû İshak > Abdullah b. Hallâm > Abdullah b. Mes'ûd (r.a.) tariki ile;

“Kim bir kadın görür de hoşuna giderse eşine gitsin (onunla beraber olsun). Şüphesiz eşinde olan, onda da olanın aynısıdır.”⁴⁵ şeklinde, yine İbn Mes'ûd'un sözü olarak nakledilmiştir.

Bir önceki rivâyetlerin her ikisinde de peygamberin sözü olarak nakledilen kısım, bu rivâyette İbn Mes'ûd'un sözü olarak nakledilmektedir.

⁴²ez-Zehabî, *Mizânü'l-İtidâl fi nakdi'r-ricâl*, th. Ali b. Muhammed Muavvid-Adil Ahmed Abdulmecid, Beyrut 1995, IV, 87, No: 4285; İbn Hacer, *Lisânü'l-mizân*, Beyrut 1406/1986, III, 279, No: 1167.

⁴³Bağdâdî, *el-Fasl*, II, 915, (No: 104).

⁴⁴Bağdâdî, *el-Fasl*, II, 915, (No: 104).

⁴⁵Bağdâdî, *el-Fasl*, II, 917, (No: 104).

Görüldüğü gibi İbn Mes'ûd tariki ile gelen rivâyet **muttasıl, mursel, merfû** ve **mevkûf** gibi değişik vasıflarla nakledildiği için **mualleldir**.

(15) *Yûsuf b. Mûsâ el-Hanefî Ebû'l-Mehâsin (ö.?)*

30. Rivâyet:

Şöyle rivâyet edilmiştir: Peygamber (s.a.) bir kadın görmüş. Bunun üzerine (eşi) Zeyneb bt. Cahş'ın yanına vararak cinsel ihtiyacını gidemiş. Sonra ashâbının karşısına çıkarak onlara hitaben şöyle buyurmuş: "Şüphesiz kadın şeytan suretinde gelir ve şeytan suretinde gider. Yaratıldığı surete döndürülmez. Çünkü Allah Teâlâ şeytanın önderlerini, üzerinde bulunduğu çirkinlik ve iğrençlikten dolayı Cehennemin ortasında biten ağaca benzetmiştir. Kadın da şeytana benzetilmiştir. Çünkü, kadın şeytanın iğvası ile insanların kalplerini karıştırdığı gibi, şeytan da dünyada cezaya, ahirette rüsvaylığa götüren fitne ile insanların kalplerini karıştırmakta, günah ve kötülükleri onlara süslü göstermektedir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *'Ey Ademoğulları! Şeytan, ebeveyninizi Cennetten çıkardığı gibi sizi de şaşırtıp bir belâya düşürmesin!...*'⁴⁶ Bu da bunun gibidir; zira erkeklerin kadına bakmaları, apaçık bir şekilde şeytanın onların kalplerine vesvese vermesi sonucu, kadınların, erkeklerin gönüllerine düşmesinden dolayı olmaktadır."⁴⁷

Yûnus b. Mûsâ, hadisi; senetsiz, sahâbî râvisini dahi zikretmeden "**rûviye**" lafzıyla, çok farklı bir anlatım ve lafızlarla nakletmiştir. Nakilde sebep-i vurûd zikredilmiştir. Hz. Peygamber'in söz konusu edilen eşi **Zeyneb**'tir. **Kadın** yine **şeytana benzetilmekte**, ancak bunun yanısıra şeytana benzetilmesinin gerekçeleri mukayeselerle verilmektedir. Ayrıca bu benzetmeler bir âyetle de teyid edilmiştir. Bu da nasları yorumlarken düşünce ve kabuller doğrultusunda nasıl zorlanabildiğini göstermektedir.

⁴⁶7 A'râf: 27.

⁴⁷Yûsuf b. Mûsâ el-Hanefî Ebû'l-Mehâsin, *Mu'tasaru'l-Muhtasar*, Beyrut, Kâhire tsz., II, 358.

Zehebî (ö.748/1347), senedin diğer râvisi Saîd b. Beşîr (ö.168/790)'i, "imâm, muhaddis, sadûk, hâfız" ünvanları ile tanıtırken; Ebû Mushir, beldelerinde ondan daha hâfız bir kimsenin bulunmadığını, ancak *munkeru'l-hadîs* olduğunu söylemektedir. Ebû Hâtîm, hakkında *mahalluhu's-sıdk*; Ebû Zur'a, *la-yuhteccu bih ve mahalluhu's-sıdk*; Ebû Ahmed el-Hâkim de *leyse bi-l'kaviyy* ifadesini kullanmaktadır. Şu'be de *sadûku'l-lisân* olduğunu, yani normal konuşmalarında yalan söylemediğini; Duhaym, onu tevsîk edenler bulunduğunu ve aynı zamanda hâfız olduğunu; İbn Mehdî de önce ondan rivâyet edildiğini sonra ise terkedildiğini belirtmektedir. Buhârî, Saîd b. Beşîr'in hıfzı hakkında ileri geri konuşulduğunu; İbn Maîn ve Nesâî ise onun *zayıf* olduğunu söylemişlerdir. İbn Sa'd da, Saîd b. Beşîr'in *kaderî* olduğunu, ancak Ebû'l-Cemâhir, onun asla *kaderî* olmadığını belirtmektedir⁴⁹.

Bütün müsbet ve menfî yönde yapılan bu değerlendirmelerin yanısıra, daha önce de belirtildiği gibi, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed er-Râzî; Muhammed b. Bekkâr > Saîd b. Beşîr > Katâde > *Enes (r.a.)* > Peygamber (s.a.) tarikiyle gelen rivâyeti (no:17), *İlelu İbn-i Ebî Hâtîm* adlı eserinde değerlendirmiş, babasından naklen, hadis, in, bu isnadla **munker** olduğunu ifade etmiştir⁵⁰.

2. Câbir (r.a.) Rivâyeti:

Câbir'den (r.a.) gelen rivâyet sadece Ebû'z-Zubeyr yoluyla literatüre geçmiş, altı ayrı kişinin rivâyet etmesi ile kendisinden sonra yaygınlık kazanmıştır. Hadis bu tarikle **ferd** yani **gariptir**. Ancak bu rivâyetin, Abdullah b. Mes'ûd ve -munker olarak nitelendirilse de- Enes (r.a.) yoluyla gelen mutabaat ve şahidi bulunmaktadır.

Câbir (r.a.)'den gelen rivâyetin müşterek râvisi olan Ebû'z-Zubeyr; Muhammed b. Müslim el-Kuraşî el-Esedî el-Mekkî (ö.128/750)'dir. Hakkında müsbet değerlendirmeler yapıldığı gibi menfî değerlendirmeler de yapılmıştır. Örneğin; Ya'lâ b. 'Atâ, Ebû'z-Zubeyr'in akıl ve hâfıza yönünden mükemmel olduğunu söylerken, Eyyüb es-Sahtiyânî, Ebû'z-Zubeyr'den rivâyet ettiğinde; "*Hedesenâ Ebû'z-Zubeyr, Ebû'z-Zubeyr, Ebû'z-Zubeyr*" dediğini; Ahmed b. Hanbel ise, onun, bu ifade ile onu taz'îf ettiğini, söylemektedir. Yahya b. Maîn, Nesâî ve bir grup âlim onun hakkında *sika* tabirini kullanırken, Ebû Zur'a, Ebû Hâtîm ve Buhârî, *la-yuhteccu bih* ifadesini kullanmışlardır. Bununla beraber Buhârî, Sahîh'inde, Ebû'z-Zubeyr'den, ancak başkaları yoluyla desteklemek suretiyle rivâyette bulunmuştur. Ebû Ahmed b. Adî ise, Ebû'z-Zubeyr'in kendi nefsinde *sika* olduğunu, ancak bazı zayıf kişilerin kendisinden rivâyette bulduklarını, onun za'f yönünün bu olduğunu söylemektedir. Zehebî de Ebû'z-Zubeyr'in mutlak za'fını gerektirmeyecek bir çok şeyden dolayı tenkid edildiğini, *tedlîs* bunlardan biri olduğunu söylemektedir. Verkâ, Şu'be'ye, Ebû'z-Zubeyr'in hadisini neden terkettiğini sorduğunda, onu, bir şeyi tartarken teraziye geri çektiğine, bir nakle göre de namazda unuttuğuna, hatta namazı güzel kılmadığına şahit olduğundan dolayı

⁴⁹Zehebî, *Siyer*, VII, 304-305, (No: 97).

⁵⁰er-Râzî, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris b. Mihrân, *İlelu İbn-i Ebî Hâtîm*, th., Muhibbuddîn el-Hatîb, Beyrut 1405, I, 413, (No: 1238).

terkettiğini söylemiştir. Süleyman el-Yeşkurî, ona bir takım hadisler sorduğunu, o da bunları ezberden rivâyet ettiğini ve kitaba baktıklarında oradakilerle aynı olduğunu söylemektedir. Ali b. el-Medîni, Ebû'z-Zubeyr hakkında *sika-sebt* tabirini kullanmış, Osman b. Saîd de, Yahyâ'dan naklen *sika* olduğunu belirtmiştir. Ancak Ebû Muhammed b. Hazm; Ebû'z-Zubeyr'in Câbir'den yaptığı nakillerde, "*Semi'tu Câbir*" diyerek naklettiği hadislerden başkasını kabul etmediğini, Leys'in Câbir'den rivâyetine gelince onlarla mutlak mânâda ihticac ettiğini, çünkü Leys, semâ yoluyla aldıklarından başkasını Câbir'e hamletmediğini söylemektedir. Bu da Ebû'z-Zubeyr'in tedlîs yaptığı anlamına gelmektedir. Nakledildiğine göre Şâfiî de Ebû'z-Zubeyr'i zayıf kabul etmekte ve destek olmaksızın rivâyetinin kabul edilemeyeceğini söylemektedir. Kütüb-i sitte musannıfları ise Ebû'z-Zubeyr'den sadece mutabaat kabilinden hadis tahrir etmişlerdir⁵¹.

Ebû'z-Zubeyr'in en önemli özelliği, Câbir b. Abdillâh (r.a.)'dan yaptığı rivâyetlerle biliniyor olmasıdır. Ancak Leys, onun Câbir (r.a.)'i işitmediğini, buna rağmen bütün rivâyetlerini ondan doğrudan yaptığı söylemektedir. Yine Leys, Mekte'de Ebû'z-Zubeyr'in yanında bulunduğu bir esnada kendisine iki Hadis Sahifesi verdiğini, onları inceledikten sonra oradaki hadislerin tamamını Câbir'den işitmediğine dâir kendisinde bir şüphe uyandığını, bunun üzerine durumu Ebû'z-Zubeyr'e sorduğunu, o da bir kısmını Câbir'den doğrudan işittiğini, bir kısmını da doğrudan işitmeden dolayı olarak aldığını söylediğini belirtmektedir⁵².

Câbir'den (r.a.) gelen rivâyetin müşterek râvisi olan Ebû'z-Zubeyr, hakkında tesbit edilen bu nakillerden anlaşıldığına göre, rivâyeti desteksiz kabul edilebilecek güvenilir bir râvi görüntüsü vermemektedir. *Hafıza zayıflığı, tartıda hile, namazı güzel kılmama, tedlîs yapma, ihticaca elverişli bir güvenilirliğe sahip olmama* gibi tenkidlere maruz kalmıştır. Ancak burada, Ebû Muhammed İbn Hazm'ın Ebû'z-Zubeyr'in, Câbir'den naklen "*Semi'tu Câbir*" diyerek naklettiği hadislerden başkasına güvenmediğini, sadece bunlarla rahatlıkla ihticac ettiğini söylemesi, önemli bir ayrıntı olarak dikkate alınabilir. Daha sonra bu noktaya tekrar temas edilecektir. Tirmizî (ö.279/892) de Câbir (r.a.)'den gelen rivâyeti *hasen-sahih-garib* olarak değerlendirmiştir.

Burada şunu da belirtelim ki, İbn Ebî Şeybe'nin naklettiği rivâyetlerden biri, tabîundan Sâlim b. Ebî'l-Ca'd'ın sahâbeyi atlayarak doğrudan peygamberden mursal olarak naklettiği rivâyettir. Sâlim, muhtemelen bu rivâyeti Câbir'den almıştır. Zira biyografisinden bahseden eserlerde Sâlim'in Câbir'den hadis aldığı ifade edilmektedir. Ancak Salim her nedense naklinde sahâbî râvisini zikretmemiştir.

Zehebî (ö.748/1347), Sâlim b. Ebî'l-Ca'd el-Eşca'î'nin *fakîh* ve *sika* birisi olduğunu kaydeder. Rasûlullah'ın mevlâsı Sevbân, Câbir, İbn Abbâs ve daha pek çok sahâbîden hadis nakletmiştir. Hz. Ömer ve Hz. Ali'den Sunen-i Nesâî'de olduğu gibi, *munkatı'* olarak rivâyette bulunmuştur. Zehebî, aynı zamanda *tedlîs* yaptığını da kaydeder. Mevâlinin

⁵¹Zehebî, *Siyer*, V, 380-386, (No: 174); İbn Hacer, *Tehzib*, IX, 390-393, (No: 729).

⁵²İbn Hacer, *Tehzib*, IX, 390-393, (No: 729); Sezgin, Fuad, *Târîhu't-turâsi'l-arabi*, (trc. Muhmud Fehmî Hicâzî), Suudî Arabistan 1983, I, 158, (No: 8)

önde gelen alimlerindedir. H. 100 senesinde vefat etmiştir. 100'den önce veya 101'de vefat ettiği de söylenir. Kütüb-i sittede hadisleri tahrir edilmiştir. Ebû Nu'aym, *sika*, *kesîru'l-hadîs* olduğunu söyler. Ebû Ca'd'in altı oğlu olduğu, ikisinin şî'î, ikisinin mürcî'î, ikisinin de hâricî olduğu söylenmektedir⁵³.

3. Abdullah b. Mes'ûd (r.a.) Rivâyeti:

Abdullah b. Mes'ûd yoluyla gelen rivâyet iki ayrı râvi tarafından nakledilmiştir. Biri Abdullah b. Hallâm, diğeri de Abdullah b. Habîb'dir.

Kaynaklar, Abdullah b. Hallâm hakkında pek fazla bilgi vermemektedir. Örneğin, İbn Sa'd, Abdullah b. Hallâm'ın Abdullah b. Mes'ûd'dan (r.a.) rivâyette bulunduğunu ancak *kalîlu'l-hadîs* olduğunu yani az hadis rivâyet ettiğini belirtmekte, kimliği ve durumu hakkında başka bilgi vermemektedir⁵⁴. Diğer Kaynaklar da, kimliğinden ziyade rivâyetinin durumu hakkında bilgi vermekte, söz konusu rivâyeti ondan kimisi **merfû**, kimisi de **mevkûf** olarak rivâyet ettiğini belirtmektedir⁵⁵.

Daha önce de belirtildiği gibi Abdullah b. Habîb de bu rivâyeti doğrudan Rasûlullah'tan **mursel** olarak naklettiği gibi, Abdullah b. Mes'ûd'dan **merfû muttasıl** olarak da rivâyet etmiştir.

Abdullah b. Habîb, Ebû Abdurrahman es-Sulemî el-Kûfî'dir. el-İclî ve en-Nesâî onun *sika* bir tâbî; Ebû Dâvûd ise âmâ olduğunu söylemektedir. Haccâc b. Muhammed, Şu'be'den naklen, Abdullah b. Habîb'in İbn Mes'ûd'u işitmediğini, Buhârî ise *et-Târîhu'l-Kebîr*' inde Ali, Osman ve İbn Me'sûd'u (r.a.) işittiğini belirtmektedir. İbn Sa'd da, Abdullah b. Habîb'in *sika* ve *kesîru'l-hadîs* olduğunu nakletmektedir. Doksan yaşında iken, H. 70, 72 veya 85 yılında vefat etmiştir⁵⁶.

Naklin **mursel**, **muttasıl**, **merfû** ve **mevkûf** gibi değişik vasıflarda nakledilmiş olması, Abdullah b. Mes'ûd tarihiyle gelen rivâyetin **illetli** olduğunu gösterir. Nitekim *İlel* kitaplarına da bu yönüyle konu olmuş, rivâyetin sözlü kısmı bazı tariklerde peygamber sözü olarak nakledilirken, bazı tariklerde de İbn Mes'ûd'un sözü olarak nakledilmiştir.

II. METNE YÖNELİK DEĞERLENDİRMELER

Burada Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe (ö.235/849), Ahmed b. Hanbel (ö.241/855), Dârimî (ö.255/868), Müslim (ö. 261/874), Ebû Dâvûd (ö.275/888), Tirmizî (ö.279/892), Nesâî (ö.303/915), Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed er-Râzî (ö.327/938), İbn Hibbân (ö.354/965), Taberânî (ö.360/970), Dârekutnî (ö.385/995), Ebû Nu'aym el-İsbahânî (ö.430/1038), Beyhâkî (ö.458/1065), Bağdâdî (ö.463/1070) ve Yûsuf b. Mûsâ el-Haneff Ebû'l-Mehâsin (ö.?) gibi onbeş değişik alimin eserlerinden, üç ayrı sahâbîden nakledilen otuz rivâyeti bir araya getirmeye çalıştık. Rivâyetlerin aralarındaki farklı yönleri bir arada görebilmek için şöyle bir tablo yapılabilir:

⁵³Zehebî, *Siyer*, V, 108-109, (No: 44).

⁵⁴İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kubrâ*, Beyrut tsz., VI, 204.

⁵⁵Meselâ bk. *Buhârî, et-Târîhu'l-kebir*, th. es-Seyyid Hâşim en-Nedvî, byy., ts., V, 69; ez-Zehebî, *Mizân*, IV, 87, (No: 4285); İbn Hacer, *Lisân*, III, 279, (No: 1167).

A. Rivâyet Ve Metin Farklılıklarının Tablo Halinde Gösterilmesi

Rivâyetin Sahâbî Râvileri ve Rivâyetler Arası Farklılıklar							
Had No:	Musannif	Sahâbî Râvisi	Sebeb-i Vurûdu	Pey. 'in Eşi	Eşinin Yanında Başka Kadınlar	Eşinin Meşgûliyeti	Kadının Şeytana Benzetilmesi
1	İbn Ebî Şeybe	?	+	Ümmü Seleme	+	Koku Karışımı	-
2*	İbn Ebî Şeybe	İbn Mesud	-	-	-	-	-
3	İbn Ebî Şeybe	?	+	Ümmü Seleme	-	-	-
4*	İbn Ebî Şeybe	Câbir	-	-	-	-	-
5	Ahm. b. Hanbel	Câbir	+	Zeyneb	-	Deri Ovmak	+
6*	Ahm. b. Hanbel	Câbir	-	-	-	-	-
7*	Ahm. b. Hanbel	Câbir	-	-	-	-	-
8*	Ahm. b. Hanbel	Câbir	-	-	-	-	-
9	Dârimî	İbn Mesud	+	Sevde	+	Koku Karışımı	-
10	Müslim	Câbir	+	Zeyneb	-	Deri Ovmak	+
11*	Müslim	Câbir	-	-	-	-	-
12	Ebû Dâvûd	Câbir	+	Zeyneb bt. Cahş	-	-	+
13	Tirmizî	Câbir	+	Zeyneb	-	-	+
14	Nesâî	Câbir	+	Zeyneb	-	-	+
15	Nesâî	?	+	Zeyneb	-	-	+
16	Râzî	Enes	+	Zeyneb bt. Cahş	-	-	-
17	İbn Hibbân	Câbir	+	Zeyneb	-	-	+
18*	İbn Hibbân	Câbir	-	-	-	-	-
19	Taberânî	Câbir	+	Zeyneb bt. Cahş	-	-	+
20	Taberânî	Ebû'd-Derdâ'nın başından geçen bir olay olarak geçer.					
21	Dârekutnî	İbn Mesud	+	Sevde	+	Koku Karışımı	-
22*	Dârekutnî	İbn Mes'ûd (Mevkûf)	-	-	-	-	-
23	Ebû Nu'aym	Câbir	+	Zeyneb bt. Cahş	-	-	+
24	Ebû Nu'aym	Câbir	+	Zeyneb bt. Cahş	-	-	+
25*	Ebû Nu'aym	Câbir	-	-	-	-	-
26	Beyhâkî	Câbir	+	Zeyneb bt. Cahş	-	-	+
27	Bağdâdî	İbn Mesud	+	Sevde	+	Koku Karışımı	-
28	Bağdâdî	?	+	Sevde	+	Koku Karışımı	-
29*	Bağdâdî	İbn Mesud (Mevkûf)	-	-	-	-	-
30	Yunûs b. Mûsâ	?	+	Zeyneb bt. Cahş	-	-	+

Tablo: 1

⁵⁶İbn Hacer, *Tehzib*, V, 161, (No: 317).

Görüldüğü gibi bütün sıkıntı sebep-i vurûd ile birlikte nakledilen rivâyetlerdedir. İbn Mes'ûd tarikiyle gelip de sebep-i vurûdun nakledildiği rivâyetlerde Sevde'nin adı geçmektedir. Hz. Peygamber geri döndüğünde, koku yapımı ile meşguldur. Sözlü kısmında kadını şeytana benzetme ziyadesi yoktur.

Enes'ten gelen tek rivâyette sebep-i vurûd zikredilmiştir. Peygamberin eşi olarak Zeyneb'in adı geçmektedir. Ancak herhangi bir meşguliyetinden bahsedilmemiştir. Bunda da kadını şeytana benzetme ziyadesi yoktur.

Câbir'den gelen rivâyetlerin sebep-i vurûdlu olanlarında Zeyneb'in adı geçmektedir. Ancak kimilerinde sadece Zeyneb olarak geçerken, kimilerinde Zeyneb bt. Cahş olarak geçmektedir. Zeyneb (r.a.) bazı rivâyetlerde deri ovmakla meşgul iken, bazılarında ise meşguliyetinden bahsedilmemiştir. Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'nin rivâyetinde ise Ümmü Seleme'nin adı geçmekte ve koku yapımı ile meşgul olmaktadır. Bütün bunların râvilerdeki **zabt kusurunun** bir göstergesi olduğu söylenebilir.

Ayrıca bu denli metin farklılıklarının, fert veya toplumun farklı dönemlerde kadına yönelik bakış açılarının bir yansımasının ve bu bakış açılara sünnetten mesnet arama teşebbüslerinin bir sonucu olarak çeşitli idraçlerle çekirdek bir rivâyetten yeni farklı bir metin oluşturma gayretinden doğmuş olması da kuvvetle muhtemeldir.

B. Rivâyetin Değişik Açılardan Dağılım Oranları

Rivâyetin Sahâbî Râvisi Açısından Kaynaklardaki Yoğunluk Oranı				
		Had. No:	Top:	Yüzde: %
1	Câbir	4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 17, 18, 19, 23, 24, 25, 26	17	% 70.8
2	Enes	16	1	% 4.1
3	İbn Mes'ûd	2, 9, 21, 22, 27, 29	6	% 25

Tablo: 2

Kaynaklarda Yer Alan Rivâyetin Muhteva Açısından Yoğunluk Oranı				
		Had. No:	Top:	Yüzde: %
1	Kadının <i>Şeytana Benzetildiği</i> Rivâyetler	5, 10, 12, 13, 14, 15, 17, 19, 23, 24, 25, 30	12	% 41.3
2	Kadının <i>Şeytana Benzetilmediği</i> Rivâyetler	1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 11, 16, 18, 21, 22, 25, 27, 28, 29	17	% 58.6

Tablo: 3

Sebeb-i Vurûdun Yer Alıp Almadığı Rivâyetler				
		Had. No:	Top:	Yüzde: %
	Sadece Sözlü Kısımın Yer Aldığı Rivâyetler	2, 4, 6, 7, 8, 11, 18, 22, 25, 29	10	% 34.4
	Sebeb-i Vurûdla Birlikte Nakledilen Rivâyetler	1, 3, 5, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 21, 23, 24, 26, 27, 28, 30	19	% 65.5

44 rivâyetlerin değerlendirilmesinde Hz. Peygamber ...

Tablo: 4

Görüldüğü gibi muhteva olarak rivâyetin üç farklı versiyonu söz konusudur:

1. Sözlü kısmı, sebab-i vurûdu ile birlikte nakledilip **kadının şeytana benzetildiği** rivâyetler.

2. Sözlü kısmı, sebab-i vurûdu ile birlikte nakledilip **kadının şeytana benzetilmediği** rivâyetler.

3. Sadece sözlü kısmın yer alıp **kadının da şeytana benzetilmediği** rivâyetler.

Muhteva Olarak Rivâyetin Farklı Versiyonları				
		Had. No:	Top:	Yüzde: %
	Sözlü kısmı, sebab-i vurûdu ile birlikte nakledilip <i>kadının şeytana benzetildiği</i> rivâyetler.	5, 10, 12, 13, 14, 15, 17, 19, 23, 24, 26, 30	12	% 41.3
	Sözlü kısmı, sebab-i vurûdu ile birlikte nakledilip <i>kadının şeytana benzetilmediği</i> rivâyetler.	1, 3, 9, 16, 21, 27, 28	7	% 24.1
	Sadece sözlü kısmın yer alıp <i>kadının da şeytana benzetilmediği</i> rivâyetler.	2, 4, 6, 7, 8, 11, 18, 22, 25, 29	10	% 34.4

Tablo: 5

Üç ayrı versiyon şeklinde gelen bu rivâyetlerden ilk iki gruptakiler muhteva açısından problemli, üçüncü grupta yer alan rivâyetlerin ise problemsiz olduğu görülmektedir.

Birinci gruptaki rivâyetler, sözlü kısmı sebab-i vurûdu ile birlikte nakledilip **kadının şeytana benzetildiği** rivâyetlerdir. Bu rivâyetlerde sebab-i vurûd olarak anlatılan hikâye kısmı, bütûn rivâyetler bir arada değerlendirildiğinde ve rivâyet senetlerinin güvenilirlik oranlarına bakıldığında sözlü kısma sonradan ilâve edildiği açıkça ortaya çıkmaktadır. Daha sahîh senetlerle gelen nakiller de bunu desteklemektedir⁵⁷. Sözlü kısımda yer alan “kadının şeytana benzetilmesi” ile ilgili ifadeler de yine diğer rivâyetlerle karşılaştırıldığında ve senetlerdeki güvenilirlik oranına bakıldığında asıl metne ait bir ifade olmayıp sonradan yapılan bir ilave olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu gruptaki rivâyetlerin bilinçli olarak iki yönlü bir idrâce maruz kaldığını söylemek mümkündür.

İkinci gruptaki rivâyetler, sebab-i vurûdun zikredilip sözlü kısmında **kadının şeytana benzetilmediği** rivâyetlerdir. Buradakilerin problemi, mudrec olan sebebi vurûdun zikredilmesidir. Sözlü kısmında problem gözükmemektedir; zira kadının şeytana benzetildiği ifadeler bunlarda yer almamaktadır.

Üçüncü grupta yer alan rivâyetler senet tekniği açısından en sahîh görünümünde olanlardır. Câbir'in tek tâbî'î râvisi olan Ebû'z-Zubeyr'in kaydedilen biyografisinde şöyle bir ayrıntı yer almaktadır: Orada, Ebû Muhammed b. Hazm; Ebû'z-Zubeyr'in Câbir'den

⁵⁷Bk. Rivâyet no: 7, 8, 11. Bu üç rivâyetin sahâbî râvisi Câbir (r.a.)'in “*semi'tü'n-Nebiyye*” ifadesinin yanısıra, tek tâbî'î râvisi Ebû'z-Zubeyr'in de 7'nolu rivâyetinde semâ'ını tasrîh eden “*ahbarani*” ifadesinin kaydı söz konusudur.

yaptığı nakillerde, “*Semîtu Câbir*” diyerek naklettiği hadislerden başkasını kabul etmediğini, Leys’in Câbir’den rivâyetine gelince onlarla mutlak mânâda ihticac ettiğini, çünkü Leys, semâ yoluyla aldıklarından başkasını Câbir’e hamletmediğini söylemektedir⁵⁸. Bu ifadelerden Ebû’z-Zubeyr’in bazı nakillerde -başkalarınınca da ifade edildiği gibi⁵⁹- *tedlîs* yaptığı, ancak bunun Câbir’den *semâ* yoluyla aldığı rivâyetlerde söz konusu olmadığı anlaşılmaktadır. Muhammed b. Hazm da Ebû’z-Zubeyr’in Câbir’den naklettiği bu kabil rivâyetlerine tam olarak güvendiğini ifade etmektedir. Bir rivâyet hariç, diğerlerinin tamamında “عن جابر”: “*an Câbir*” ifadesi kullanılmışken, 7’olu rivâyette “أخبرني”: “*ahbarani*” tabiri kullanılmış, Ahmed b. Hanbel’in tahrir ettiği bu nakilde, Ebû’z-Zubeyr’in Câbir’den *semâ*’ı açıkça tasrîh edilmiştir.

Burada şunu da belirtmekte yarar var. Rivâyetin bazı kısımlarının bir rivâyette zikredilip diğerinde zikredilmemesi ihtisar amaçlı olduğu söylenebilir. Ancak bu pek muhtemel gözükmemektedir. Zira ihtisarda nakilden sarf-ı nazar edilecek kısmın, genel mânâyı ve çıkarılacak hükümleri etkilememesi gerekir. Oysa burada sebep-i vurûd olarak nakledilen olayın peygamberin başından geçmiş olduğunu farzetmek, bir çok farklı hükümlerin de devreye girmesini gerektirmektedir. Bazı şârihlerin de ifade ettiği gibi peygamberin gönlünün yabancı bir kadına kayması bir zelledir. Zelle⁶⁰ peygamberler için câizdir ancak hemen ardından uyarılmaları gerekir. Oysa burada herhangi bir uyarı da söz konusu olmamıştır. Ayrıca bir kadına bakmak suretiyle gönüllerin kayması, şeytanın eseridir. Oysa şeytan Peygamber’e zarar veremez. Çünkü onlar şeytanın her türlü hilesinden korunmuşlardır.

Bütün bu tahlillerden sonra rivâyetin tamamen uydurma olmadığını, rivâyetin zikri geçen üç farklı versiyonu ve ilgili nakiller de dikkate alındığında çekirdek bir rivâyetin tarihî akış içerisinde iki aşamalı bilincil bir idrace maruz kaldığını söylemek mümkündür. Çünkü çekirdek rivâyette ziyadeler arasında açık bir muhteva uyumsuzluğu söz konusudur. Dolayısıyla rivâyetin aslını, üçüncü gruptakilerin ifadeleri oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bunlar, hemen hemen her rivâyette yer alan her üç grubun ortak ifadeleridir.

C. Hadis Musannıflarının Değerlendirmeleri

Hadis musannıflarının değerlendirmelerini, söz konusu rivâyeti hangi genel bölümde ve yine hangi alt başlıklar altında değerlendirdiklerine bakarak elde etmeye çalışacağız.

1. Ebû Bekr b. Ebî Şeybe

Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (ö.235/849) hadisi “*Nikâh*” bölümünde, “*Mâ kâlû fi’r-raculi yerâ’l-mar’ete fe tu’cibuhu men kâle yucâmi’u ehluhu*” : “*Bir kadını görüp de hoşuna*

⁵⁸Zehebî, *Siyer*, V, 380-386, (No: 174).

⁵⁹Zehebî, *Siyer*, V, 380-386, (No: 174).

⁶⁰Zelle, fâili tarafından bizzat kastedilmeden vukû bulan, ancak kasıtlı olarak mubah bir fiilin işlenmesi esnasında ortaya çıkan haram bir fiilin adıdır. [Bk. Şeyh İsmail el-Hakkî er-Rabbânî es-Samedânî, *el-Furûk*, İstanbul 1310 h., s. 161].

giden bir kimse için ne dedikleri ile, 'eşi ile cima eder' diyen kimse ile ilgili bab" alt başlığı altında vermiş, daha ziyade peygamberin konu ile ilgili sözünün nasıl ve ne şekilde cereyan ettiğini ve böyle bir durumda ne yapılması gerektiğini yansıtmaya çalışmıştır. Attığı başlık metni kapsamaktadır; çünkü metinde kadının şeytana benzetilmesi yer almamaktadır⁶¹.

2. Dârimî

Dârimî (ö.255/868), hadisi *Nikâh* bölümünde "*Bab: er-Raculu yerâ el-mar'ete fe-yehâfu alâ nefsihi*" : "*Bir adamın bir kadını görüp de nefsi adına korkması ile ilgili bab*" alt başlığı ile ele almış, başlıklandırmada metne bağlı kalmış ve metni kapsayan bir başlık atmıştır. Çünkü metinde kadının şeytana benzetilmesi yer almamaktadır⁶². Ancak Dârimî sebep-i vurûd olarak nakledilen olay hakkında herhangi bir şey söylememektedir.

3. Müslim

Müslim (ö.261/874), hadisi *Nikâh* bahsinde, "*Bâbu nedbi men raâ imraeten fe-veka'at fî nefsihî ilâ en ye'tiye imraatehu ev câriyete-hû fe yuvâki'ahâ*" : "*Bir Kadın Görüp de Onda Gözü Kalan Kimseyi Karısına Veya Cârîyesine Gelerek Onunla Cima Etmeye Teşvik Bâbı*" alt başlığı ile vermiştir⁶³. Görüldüğü gibi metinde yer almasına rağmen başlıkta kadının şeytana benzetilmesine yer verilmemiş, rivâyet, sadece bir kadının birinin gönlüne düşmesi sonucunda kişinin ne yapması gerektiği yönüyle ele alınmıştır. Müslim de sebep-i vurûd olarak nakledilen olay hakkında herhangi bir şey söylememektedir.

4. Ebû Dâvûd

Ebû Dâvûd (ö.275/888) hadisi "*Nikâh*" bölümünde, "*Babu mâ yu'meru bih min gaddi'l-basar*" : "*Gözü kapatma ile ilgili emredilenler babı*" alt başlığı altında zikretmiştir⁶⁴. Ebû Dâvûd muhtemelen metinde belirtilen Peygamber'in dönüp evine gitmesini, birinin yabancı bir kadına bakmaması, ya da görür görmez gözünü çevirmesi olarak değerlendirmiştir. Metinde kadının şeytana benzetilmesine rağmen başlıkta buna yer verilmemiş, metnin bu kısmı değerlendirme dışı tutulmuş, ya da görmezlikten gelinmiştir.

5. Tirmizî

Tirmizî (ö.279/892) de hadisi "*Radâ' : Süt kardeşliği*" bölümünde "*Erkeğin Kadını Görüp Ondan Hoşlanması*" alt başlığı ile vermiş⁶⁵, metinde yer almasına rağmen kadının şeytana benzetilmesine yer vermemiştir. Doğrusu bu hadisin süt kardeşliği bölümünde ele alınmasını anlamak pek kolay gözükmemektedir. Süt kardeşle evlenmek yasak olmakla beraber hadisin muhtevasında süt kardeşlikle ilgili herhangi bir ifade

⁶¹İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IV, 4.

⁶²Dârimî, *Nikâh* 31.

⁶³Müslim, *Nikâh* 9, 10.

⁶⁴Ebû Dâvûd, *Sünen*, II, 246, (No: 2151).

⁶⁵Tirmizî, *Radâ'* 9.

geçmemektedir. Tirmizî, diğerleri gibi kadının şeytana benzetilmesine başlıkta yer vermemiştir. Ayrıca sebep-i vurûd hakkında da herhangi bir şey söylememektedir.

6. Nesâî

Nesâî (ö.303/915) hadisi, “*Kitâbu İşrati'n-nisâ*” : “*Kadınlarla İyi Geçinme*” bölümünde, “*Ādâbu ityâni'n-nisâ ve tâ'atu'l-mar'eti zevcehâ*” : “*Kişinin eşi ile cima âdâbı ve kadının kocasına itaatı*” alt başlığında vermiştir⁶⁶. Nesâî de metinde yer almasına rağmen kadının şeytana benzetilmesi yönü ile ilgilenmemiş, metnin diğer bölümünün genel muhtevasından zevciyet ilişkilerinin âdâbı ve kadının kocaya itaat etmesinin gereği üzerinde durmuştur. Bu gerekliliği de muhtemelen Hz. Peygamber'in gündüzün herhangi bir vaktinde evine gidip eşi ile beraber olmasından istinbat etmiştir. Nesâî, sebep-i vurûd hakkında herhangi bir şey söylememektedir.

7. İbn Hibbân

İbn Hibbân (ö.354/965), hadisi, “*Kitâbu'l-Hazarı ve'l-İbâha* : *Yasak olan ve yasak olmayan şeyler*” bölümünde, hadisin birini; “*zikru'l-emri li-men ra'â imra'eten a'cebethu en ye'tiye imraetehu hîneizin*”: “*Hoşuna giden bir kadını gören bir kimsenin hemen eşiine gitmesi gerekir*” başlığı altında verirken⁶⁷; diğerini de, “*zikru'l-emri bi-muvâka'ati imra'etihî li-men ra'â imra'eten a'cebethu*” : “*bir kadını görüp de hoşuna giden bir kimsenin gidip eşi ile cima etmesi*” başlığı altında zikreder⁶⁸. İbn Hibbân burada bir ibâheye dikkati çekmekte ve kişinin ihtiyaç hissetmesi durumunda eşi ile herhangi bir saatte birlikte olabileceğini ve bunun dinen bir sakıncasının bulunmadığını, yani mubah olduğunu belirtmek istemektedir. Yine burada dikkat edildiği gibi naklettiği metinde kadın şeytana benzetilmesine rağmen metnin bu kısmı başlıklara yansıtılmamıştır. Fakat İbn Hibbân farklı bir ziyade zikreder ve nakilde, bir adamın başka adamların veya kadınların avretine bakmaktan nehyedildiğini de belirtmektedir. Böylece İbn Hibbân, bölüme attığı başlığa bağlı kalarak, sakınılması gereken hususlara da yer vermiş bulunmaktadır.

8. Ebû Nu'aym

Ebû Nu'aym (ö.430/1038), hadisi *Nikâh* bölümünde, “*Bâbun fî fitneti'n-nisâ*” : “*Kadının fitnesi ile ilgili bab*” başlığı ile vermiş⁶⁹, hadisin metnini dikkate almaktan ziyade, hadisten anladığı mânâyı yansıtmış, diğerlerinden farklı olarak metinde yer alan kadının şeytana benzetilmesi kısmına ağırlık vermiştir. Aynı zamanda Ebû Nu'aym hadisin hem bu kısmını kabul ettiği ve hem de kadını fitne olarak değerlendirdiği anlaşılmaktadır.

9. Beyhakî

Beyhakî (ö.458/1065), hadisi “*Nikâh*” bölümünde, “*Bâbu mâ yef'alu izâ ra'â min ecnebiyyeti mâ yu'cibuhu*” : “*Yabancı bir kadını görüp de hoşuna giden bir kimsenin ne*

⁶⁶Nesâî, *es-Sunenu'l-kübrâ*, V, 351.

⁶⁷İbn Hibbân, *Sahih*, XII, 384 (No: 5572).

⁶⁸İbn Hibbân, *Sahih*, XII, 385 (No: 5573).

⁶⁹Ebû Nu'aym, *el-Mustahrac*, IV, 65, 66.

yapacağı ile ilgili bab” başlığı ile vermiş⁷⁰, böyle bir durumla karşılaşmanın ne yapacağı noktası üzerinde durmuş, metinde yer almasına rağmen kadının şeytana benzetilmesi noktası üzerinde durmamıştır.

10. Yûsuf b. Mûsâ el-Hanefî

Yûsuf b. Mûsâ el-Hanefî, *Mu'tasaru'l-Muhtasar*, adlı eserinde *rûviye* lafzıyla naklettiği bu hadisi, “*Fî'l-mar'eti tukbilu fî sûrati şeytân*” : “Kadının şeytan suretinde gelmesi” başlığı altında vermiş⁷¹, kadının şeytana benzetilmesinin yer aldığı bu metinde, naklin bu yönünü ön plana çıkarmıştır.

Sonuç olarak biri hariç, musannıfların tamamının rivâyeti değerlendirme doğrultusunda attıkları başlıklarda kadının şeytana benzetilmesine yer vermedikleri görülmektedir. Aslında onların bu tavrını, kadının şeytana benzetilmesinin bir reddi olarak kabul etmek de mümkündür.

Hatîb Bağdâdî (ö.463/1070) de hadisi *el-Faslu li'l-Vasli'l-Mudrec* isimli eserinde ele almış, rivâyetler arası ziyadeleri göstererek hadisin müdrec olduğunu belirtmeye çalışmıştır.

D. Hadis Şarihlerinin Yorumları

Her şeyden önce şârihlerden hiçbirinin rivâyete yönelik herhangi bir tenkidine rastlamadığımızı belirtmemiz gerekir. Bilinçli veya bilinçsiz, herhangi bir idrâc ihtimaline yer vermeden yorumlama yoluna gittiklerine bakılırsa, hadisi olduğu gibi sahih olarak kabul ettikleri, dolayısıyla sebep-i vurûd olarak nakledilen olayın Hz. Peygamber’in başından geçtiğini ve kadının şeytana benzetildiği ifadenin de Peygambere ait olduğunu kabul ettikleri gibi bir sonuca varmak mümkün gözükmemektedir.

Sadece İbnu'l-Arabî (ö.543/1148), Peygamber’in başına gelen hâdisenin Allah'tan başkasının bilemeyeceği bir sır olması nedeni ile, bunun mânâsı garip bir hadis olduğunu söylemiş; ancak hadisin sıhhati veya bazı ilâvelere maruz kalıp kalmadığı konusunda herhangi bir şüphe izhar etmemiştir. Hz. Peygamber’in kendisini, halkı teselli etmek ve onlara tâlim olsun diye ifşâ ettiğini, çünkü insanoğlunun şehvet sahibi olduğunu ifade etmiştir. Bununla beraber Hz. Peygamber’in mâsum olduğunu, bir kadın gördüğünde onun zihninde dolaşmasından şer'an muaheze olunmayacağını ve bu durumun onun derecesini düşürmeyeceğini, kendisinde meydana gelen “kadından hoşlanma duygusu”nun, insanoğlunun beşerilik vasfının bir gereği olduğunu, sonra Hz. Peygamber’in ismet sıfatı ile ona galip geldiğini, dolayısıyla beşer olmanın gereği olarak hoşlanma ve şehvetinin hakkını vermek için iffetle eşine geldiğini söylemektedir⁷².

İbnu'l-Arabî, “kadın şeytan suretinde gelir” ifadesini yorumlarken de kadına bakmanın şehveti tahrik edip arzuları harekete geçirdiğini, kadının şeytanın askerlerinden olduğunu, bundan dolayı da Hz. Peygamber’in onu şeytana benzettiğini,

⁷⁰Beyhâkî, *es-Sunenu'l-kübrâ*, VII, 90.

⁷¹Yûsuf b. Mûsâ, *Mu'tasaru'l-Muhtasar*, II, 358.

⁷²İbnu'l-Arabî el-Mâlikî, *Ârdatu'l-ahvezî şerhu Câmi'i't-Tirmizî*, Beyrut 1415/1995, III, 92.

şeytanın kendisine boyun eğdirdiği kişilere karşı yardım aldığı vasitalardan birinin kadın olduğunu söylemektedir⁷³.

Keza İbnu'l-Arabî, “sizden biriniz bir kadın görür de hoşuna giderse eşine varsın. Çünkü onda olan, onda da vardır”, ifadesinin, “kadının yanında olup da ona dokunduğu zaman cansız bir nesneye dokunur gibi oluncaya dek arzuların yok edilmesi” görüşünde olan Sûfiyye'yi reddettiğinin, aynı zamanda İslâm dininde ruhbanlık gibi bir inancın da yer almadığının bir göstergesi olduğunu belirtmektedir⁷⁴.

Nevevî (ö.676/1277) de kadının şeytana benzetilmesinin, nefsi hevâ ve fitneye davet ettiğinin bir işareti olduğunu; Allah'ın, erkeklerin gönlüne kadınlara meyletme ve onlara bakmaktan zevk alma duygusu yarattığını, dolayısıyla şeytanın erkeğe vesvese verme ve kötülüğü ona süslü göstermesi açısından kadının şeytana benzetildiğini; ayrıca Hz. Peygamber'in eşine gidip onunla beraber olmasının, ashâbını irşat için onlara fiilî ve sözlü bir öğretim olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bu olayın, erkeğin eşi ile gündüz veya herhangi bir vakitte, terketmesi mümkün olan bir işle meşgul olsa bile beraber olmasında bir mahzur olmadığını gösterdiğini; çükü bunu geciktirmekle bedeninde, kalbinde veya gözünde herhangi bir zararın meydana gelebileceğini⁷⁵, bununla beraber bir kimsenin bir kadın görüp de şehvetini harekete geçirmesi durumunda, şehvetini giderip nefsinin teskin etmesi için -varsa- evine gidip eşi veya cariyesi ile beraber olmasının müstehap olduğunu⁷⁶, âlimlerin bu hadisten kadının zaruret dışı dışarı çıkmaması ve cezbedici elbiseler giymemesi, erkeğin de kadına ve zînetine bakmaması gerektiği hükümlerini de istinbat ettiklerini söylemektedir⁷⁷.

Sehârenfûrî (ö.1346/1927) ise, Hz. Peygamber'in kadına yönelik söz konusu edilen bakışının ani bir bakış olduğunu söylemektedir. Sebeb-i vurûd olarak nakledilen olayda Hz. Peygamber'in yanına gittiği eşinin adının bazı rivâyetlerde Zeyneb bt. Cahş, bazı rivâyetlerde de Sevede olarak geçmesini, ya olayın iki kez gerçekleştiği veya bazı râvilerin olayın kahramanı olan Hz. Peygamber'in eşini isimlendirmede yanlışlıkları şeklinde yorumlamaktadır. Ayrıca “şeytan suretinde gelme” ifadesinde, kadının vesvese verme ve saptırma sıfatlarında şeytana benzetildiğini, kadına bakmanın fesata bir davet olduğunu, böyle hoşlanma gibi bir durumla karşı karşıya kalan bir kimsenin gidip eşi ile

⁷³İbnu'l-Arabî, *Âridatu'l-ahvezî*, III, 92.

⁷⁴İbnu'l-Arabî, *Âridatu'l-ahvezî*, III, 92.

⁷⁵en-Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin b. Şeref, *Sahîhu Muslim bi-şerhi'n-Nevevî*, Beyrut 1347/1929, IX, 178, 179.

⁷⁶Mubârekfûrî, Ebû'l-Ulâ Munammed Abdurrahman b. Abdurrahîm, *Tuhfetu'l-ahvezî bi-şerhi'l-Câi'it-Tirmizî*, Beyrut ts., IV, 270.

⁷⁷en-Nevevî, *Sahîhu Muslim bi-şerhi'n-Nevevî*, IX, 178, 179. Ayrıca bk. Ebû't-Tayyib Muhammed Şemsu'l-hak el-'Azîmâbâdî, *'Avnu'l-Ma'bûd Şerhu Suneni Ebi Dâvûd*, Beyrut 1415/1995, VI, 148-149.

beraber olması gerektiğini; çünkü eşi ile beraber olmanın, nefsinde meydana gelen kadınlara meyl ve onlara bakmaktan hoşlanma duygusunu azaltacağını söylemektedir⁷⁸.

Azîmâbâdî'nin yorumu da bundan farklı değildir. Ayrıca yine ona göre kadına bakmak her yönüyle fesada davet edici bir durumdur⁷⁹.

Tirmizî şârihi Mubarekfûrî (ö.1353/1934), "kadın şeytan suretinde gelir" ifadesinin yorumunda Hz. Peygamber'in "vesvese verme ve kötülüğe davet etme" özelliğiyle kadını şeytana benzettiğini ifade etmektedir⁸⁰.

Ahmed Davudoğlu ise Nevevî'nin yorumlarını aynen almıştır.

"Bu Hadisten Çıkarılan Hükümler" başlığı altında şu hükümleri sıramaktadır:

1. Bir kadını görerek şehveti harekete gelen kimsenin derhal karısı ile cimâ etmesi ve nefsinin yatıştırılması müstehaptır.
2. Zaruret yokken kadının erkekler arasına çıkmaması icab eder.
3. Erkek ecnebi bir kadına, kadının elbisesine ve zînetlerine mutlak surette bakmamalıdır.

4. Kadın öte beri işlerle meşgul olsa bile kocasının onu gece veya gündüz cimâyâ davet etmesinde bir beis yoktur. Çünkü bazen erkeğe şehvet galebe çalar, cimâ geciktirilirse bedenine, kalbine veya gözüne zarar gelebilir⁸¹.

İbrahim Canan'ın rivâyet hakkındaki yorumu ise şöyledir:

"1. Hadisin Müslim'deki aslının baş tarafında vurûd sebebi de zikredilir. Buna göre, Rasûlullah yolda gördüğü bir kadın sebebiyle ailesine gelmiş, sonra ashabına yukarıdaki tavsiyede bulunmuştur. Rasûlullah bu davranışıyla ümmetine örnek olmuştur. Öyleyse bir kadın görüp de içinde bazı hisler uyanan kimsenin sünnete ittibaen ailesine gelmesi ve şehvetini teskin etmesi müstehaptır.

2. Kadının şeytana teşbihi, erkeklerin içinde his uyandırdıkları içindir. Zira yüce yaratan erkelerin fitratına kadınlara karşı şiddetli bir meyl koymuştur. O meyl her erkekte mevcuttur. Harama sevk etme işi şeytanın vazifesi olması hasebiyle, erkeklerde haram hisler uyandıran kadınlar o yönüyle şeytana benzetilmiş, bakmanın, görmenin hasil edeceği şeytanî hisler ve neticeler nazâr-i dikkate arzedilmiştir. Öyleyse ciddî bir sebep yokken, kadın, erkeklerin arasına karışmamalıdır. Erkek, yabancı kadına imkan nisbetinde bakmamalıdır. Hele zînetine, zînet yerlerine, güzelliklerine dikkatle bakması son derece mahzurludur. Bu sebeple olacak ki âyet-i kerîmede erkeklerin de gözlerini haramdan kısmaları emredilmiştir⁸².

⁷⁸es-Sehârenfûrî, Halîl Ahmed, *Bezu'l-mechûd fi halli Ebi Dâvûd*, th., Muhammed Zekeriyâ b. Yahyâ el-Kandehlevî, byy., 1392, X, 195.

⁷⁹el-'Azîmâbâdî, 'Avnu'l-Ma'bûd, VI, 148-149.

⁸⁰Mubârekfûrî, Ebû'l-'Ulâ Munammed Abdurrahman b. Abdurrahîm, *Tuhfetu'l-ahvezî bi-şerhi'l-Câi't-Tirmizî*, Beyrut ts., IV, 270.

⁸¹Davudoğlu, Ahmed, *Sahîh-i Muslim Tercüme ve Şerhi*, İstanbul 1973, VII, 221.

⁸²24 Nur: 30.

“Hadis, erkeğin hanımını gündüz de dâvet edebileceğini, hanımın buna uyması gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca şehvet duygusunun, imkan nisbetinde vakit geçirilmeden teskini müstehaptır, bir kısım maslahatları müstelzimidir.⁸³”

Netice itibarı ile şârihlerin ilgili yorumlardan rivâyeti olduğu gibi kabul ettikleri anlaşılmaktadır. Şerh ve yorumlarını da, çeşitli te'villerle mevcut lafızlar üzerine yaptıkları görülmektedir. Ancak yapılan bütün te'villerin isabetli olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir. Şehvetin giderilmesinin geciktirilmesinden doğacak bazı bedenî ve ruhî zararların sadece evli erkekler için söz konusu edilmiş olması, yorumların tek taraflı ve zorlama olduğunu gösterir. Hz. Peygamber'in kadını şeytana benzetmesi ile ilgili ileri sürülen gerekçelerin kabulü, aynı durumların peygamberin başından da geçmiş olduğunun kabulü anlamına geleceği ise gözardı edilmişe benziyor.

Hz. Peygamber'in insanların şehvet noktasındaki zaafını ortaya koymak ve ashâbına tâlimde bulunmak için böyle bir uygulama yaptığını belirten yorumların tutarlı bir yanı olmasa gerekir. “*Kim bir kadını görür de gönlüne düşerse eşine gitsin; zira onda olanın aynısı onda da vardır*⁸⁴”, şeklinde yer alan sözlü uyarı ile verilmek istenen yönlendirici talimat yeterli iken sebep-i vurûd olarak nakledilen böyle bir olay ile fiilî bir tâlime neden ihtiyaç duyulduğunun izahı pek o kadar kolay gözükmemektedir. Dolayısıyla böyle mahrem olan bir hâdisenin fiilî uygulama ile öğretimi söz konusu olmaması gerekir. Her sözlü ifadenin bizâtihi fiilî uygulamasını peygamberde aramak ya da bulmak mümkün değildir.

En sahih görünümünde olan versiyonun, “*Sizden biriniz bir kadın görür de gönlüne düşerse eşinin yanına gitsin. Zira onda olanın aynısı onda da vardır*”, şeklindeki ifadeleri ne mânâ ve ne de edebî yönden, herhangi bir olumsuzluk çağrıştırmamaktadır. İnsan psikolojisini ve zaaflarını iyi bilen Hz. Peygamber'in, nâdir de olsa böyle bir pozisyona düşecek olanların ne yapmaları gerektiğini nazik ve edebî bir şekilde öğütlemesi gayet tabiidir ve böyle bir pozisyona düşecekler için de bu kadarı kâfidir.

Bir kimsenin herhangi bir vakitte eşi ile beraber olması kadar doğal bir şey olamaz. Ancak burada geçtiği gibi bir pozisyonda yapılan bir hareketin dışardan algılanması açısından, özellikle peygamber gibi bir kimsenin sergileyeceği normal bir hareket olmasa gerekir.

İşin bir diğer yönü Allah'ın eşit yarattığı⁸⁵ ve eşit bir şekilde mükellef tuttuğu⁸⁶ kadını şeytana benzetmesi, onu âdeta bütün kötülüklerin kaynağı ve fitne aracı olarak göstermesi, bir peygamber için mümkün görünmemektedir. O her zaman kadına saygı duymuş ve konumunu yüceltmıştır. Ölümünden sonra bile eşini her zaman hayır ile yâd

⁸³Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, Ankara 1991, XV, 518.

⁸⁴Bk. ilgili rivayetler.

⁸⁵75 Kıyâme: 37-39; 91 Şems: 7,10. Geniş bilgi için bk. Cemal Ağırman, *Kadının Yarattığı: İlgili Rivayetler Bağlamında Yeni Bir Yaklaşım*, İstanbul 2001, s. 40-47.

⁸⁶4 Nisâ: 124; 40 Mü'min 40; 3 Â-i İmrân: 195; 2 Bakara: 148.

etmiş, onun için hayır ve hasenatta bulunmuştur⁸⁷. Erkekleri eğittiği gibi kadınları da eğitmiş, onlara özel zaman ayırarak ders vermiştir⁸⁸. “Sizin en hayırlınız eşine en iyi davrananınızdır⁸⁹”, buyurduğunu da unutmamak gerekir. Hal böyle iken söz konusu olayda kadına bakan erkeğin hiç suçu yokmuş gibi bütün suçların sadece kadının bizâtihi varlığındaymiş gibi göstermek, nebevî bir yaklaşım olmasa gerektir. Bu tür ifadelerin Hz. Peygamber’i farklı göstermek isteyenlerce hadis metinlerine sokuşturulmuş ilâveler olduğu kuvvetle muhtemeldir.

Bu manzara bize İslâm’a yöneltilen yıkıcı faaliyetlerden biri olan hadis uydurmacılığının bir diğer yönünü de gözler önüne sergilemektedir. Yani hadis uyduranlar, “Peygamberle hiç ilgisi olmayan bir söz veya davranışı ona izâfe etmek” şeklinde olduğu gibi, “mevcut bir hadise ilâve lafızlar” şeklinde de olmuştur. Bu hadis bunun örneklerden biridir. Burada ayrıca söze uygun bir de sebep-i vurûd uyarlandığı görülmektedir.

E. Yeni Yorum ve Değerlendirmeler

Makalemizde inceleme konusu yaptığımız söz konusu rivâyeti Ali Osman Ateş, “Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın” adlı eserinde değerlendirmiş⁹⁰, senet tenkidi yanısıra metin tenkidine de yer vermiştir. Senet ve metin tenkidine geçmeden önce İlhan Arsel’in aynı rivâyetten hareketle Hz. Peygamber’in şahsına ve İslâm’a yönelttiği haksız eleştirilere cevap verirken, “şüphesiz kadın şeytan suretinde gelir şeytan suretinde gider” ifadesinden kadının şeytan olduğu ya da İslâm’ın kadına şeytan dediği sonucunu çıkarmanın mümkün olmadığını; hadiste temsili bir anlatımın söz konusu olduğunu; mecâzen kurnaz, fitneci, düzenbaz kadınlara şeytan denilebileceğini; hadiste yer alan cümlede gerçekte kadınların şeytan oldukları değil, yabancı erkeklerin cinsel duygularını tahrik edip içlerini gıcıklayarak şuur altına itilmiş şehvetini uyandıran, cinselliğini kullanarak onları zinaya teşvik eden kadınların kastedildiğini ifade etmiştir⁹¹. Her ne kadar bu ifadelerden rivâyetin sahihliğini kabul ettiği gibi anlaşılıyorsa da, daha sonra ilgili sözlerin peygambere aidiyetinden kuşku duyduğunu belirtmektedir. Bu arada, yine Câbir’den gelip de daha sahih olan ve kadının şeytana benzetildiği kısma yer verilmeyen başka bir rivâyeti, İlhan Arsel’in görmezlikten geldiğini sorgulamakta ve “kadınların şeytan suretinde gelip şeytan suretinde gittiğinden bahseden” rivâyetle, içinde böyle bir sözün yer almadığı diğer rivâyetin, Ebû’z-Zubeyr Muhammed b. Müslim el-Mekkî (ö.128/750) vasıtasıyla Câbir’den geldiğini ve her ikisinin de Müslim’in Sahîh’inde yer aldığını, ancak İlhan Arsel ve benzeri görüşte olanların, Müslim’in Sahîh’inde yer alan bu iki rivâyetten birisini alıp diğerini bırakırken hangi ilmi ölçülere baş vurduklarını

⁸⁷Bk. *Buhârî*, Menâkıbu'l-Ensâr 19.

⁸⁸*Buhârî*, Ezân 161.

⁸⁹*Ahmed b. Hanbel*, II, 472.

⁹⁰Ateş, Ali Osman, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, İstanbul 2000, s. 72-83.

⁹¹Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, s. 76-77.

sormakta⁹², böyle bir soru ile kadının şeytana benzetilmediği rivâyetin sahih olduğunu savunur gibi gözükmektedir. Ancak yine de Ateş'in vardığı sonuç net değildir. Çünkü, farklı versiyonları olan bu rivâyeti kabul ya da sahih olma noktasında farklı bir değerlendirmeye tabi tutmamıştır. Rivâyetle ilgili değerlendirmesinde, "Sonuç olarak, İlhan Arsel'in görüşleri için kaynak gösterdiği bu rivâyete güvenilemeyeceği ortaya çıkmaktadır. Şu halde, râvi Ebû'z-Zubeyr'in doğrudan Câbir'den aldığı bile şüpheli olan ilgili rivâyetteki bu problemlili sözleri Hz. Peygamber'in söylemiş olduğuna nasıl kesin olarak hükmedebiliriz? Buna dayanarak, bu rivâyetlerin Hz. Peygamber'in kadınlara bakış açısını yansıttığına ve O'nun (sav) kadınlara şeytan dediğine nasıl kanaat getirebiliriz?..⁹³" demekte, fakat idrâcden bahsetmemektedir. Yani bu kısmı kabul etmediğini ifade ederken rivâyetin diğer kısmının akibetini belirtmemiştir⁹⁴.

⁹²Ateş, *age.*, s. 78.

⁹³Ateş, *age.*, s. 81.

⁹⁴Ateş'in bu değerlendirmesine Yavuz Köktaş'ın şöyle bir eleştirel değerlendirmesi var:

"İlgili hadis kaynaklarda şu şekilde yer almatadır. 'Cabir şöyle dedi: Rasûlullah bir kadın gördü ve derhal hanımı Zeyneb'e geldi. Zeyneb o sırada bir deriyi ovalıyordu. Rasûlullah cinsel ihtiyacını giderdikten sonra ashabının yanına çıkarak şöyle buyurdu: 'Şüphesiz kadın şeytan suretinde gelir, şeytan suretinde gider; biriniz bir kadın gördüğünüz zaman hemen hanımının yanına gelsin; çünkü bu onun nefsinde olan şeyi giderir'. [Muslim, Nikâh 9; Ebû Dâvûd, Nikâh 43; Tirmizî, Radâ' 9; İbn Hanbel, Mûsned, III, 330].

"Yazar her zaman olduğu gibi sened tenkidıyla işe başlar. Ona göre hadis âlimleri bu rivâyetleri Câbir'den alan tek râvi Ebû'z-Zubeyr Muhammed b. Muslim'i tenkid etmişlerdir. İbn Hazm, Ebû'z-Zubeyr'in Câbir ve benzeri kimselerden *an* lafzı kullanarak aldığı rivâyetleri reddetmekteydi. Bu hadis de *an* lafzı kullanılarak nakledilmiştir. Yine bir çok âlim '*hadisi yazılır, ancak delil olarak kullanılmaz*' diyerek onun bir desteğe ihtiyacı olduğunu söylemişlerdir. Said b. Meryem Ebû'z-Zubeyr'in kendisine bir kitap verdiğini, 'bunların hepsini Câbir'den işittin mi?' diye sorunca 'bir kısmı Câbir'den işittiklerimdir' dediğini nakletmektedir. Bu hususlar, Ebû'z-Zubeyr'in konumuzla ilgili rivâyetleri doğrudan doğruya Câbir'den aldığı hususunda şüpheye yol açmaktadır (s.79). Ayrıca Ebû'z-Zubeyr'in Câbir'den naklettiği ve içinde 'Şeytanın kadın suretinde gelip gittiğine' dair ifadelerin olmadığı rivâyet daha bulunmaktadır [Muslim, Nikâh 10]. Yazara göre bu rivayet İslam alimlerince daha güvenilir kabul edilmiştir (s.78).

"Yukardaki ifadeler hakkında şunlar söylenebilir:

a. İbn Hazm'ın görüşü hadisin reddedilmesi için kâfi bir delil değildir. Zira İbn Hazm'ın Ebû'z-Zubeyr'in *an* lafzıyla bir hadisle ihticac ederek önceki fikirle çeliştiği vurgulanmalıdır [Zehebî, *Mizân*, VI, 333].

b. Ebû'z-Zubeyr'in *an* lafzı ile naklettiği hadiste tedfîs ihtimali vardır. Ebû'z-Zubeyr'in kendisinin de desteğe ihtiyaç duyan bir râvi olması bu durumu kuvvetlendirmemektedir.

c. Câbir hadisinin Ebû'z-Zubeyr'den başka râvisi yoksa da yani Ebû'z-Zubeyr'e mutabaat eden bir başka râvisi bulunmasa da Câbir hadisinin şahidi bulunmaktadır. Tirmizî'nin belirttiğine göre bu konuda İbn Mes'ud'dan da bir rivâyet nakledilmiştir [Tirmizî, Radâ' 9]. Bundan olacak ki Tirmizî Câbir hadisine *sahih-hasen-garib* hükmünü vermiştir. Dolayısıyla yazarın 'bu rivâyete güvenilemeyeceğine' dair ifadeleri isabetli gözükmemektedir.

d. Eğer bu rivâyet güvenilir değilse, geriye bunun yorumu kalmaktadır. Aslında bunun yorumunu da yazar yapmıştır. Ona göre bu hadisten kadının şeytan olduğunu ya da İslam'ın kadına şeytan dediğini çıkarmak mümkün değildir. Hadiste temsilî bir anlatım vardır. Mecazen kurnaz, fitneci, düzenbaz kadınlara şeytan denilebilmektedir. Hadiste yer alan cümlede gerçekte kadınların şeytan oldukları değil, yabancı erkeklerin duygularını tahrik edip içlerini gıcıklayarak şuur altına itilmiş şehvetini uyandıran liğini kullanarak onları zinaya teşvik eden kadınların kastedildiği açıktır (s. 76). Hadisi bu şekilde anlamak söz konusu iken güvenilir olmadığını söylemenin ne gibi sebepleri olabilir acaba?" [Köktaş, Yavuz, "*Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın' Adlı Kitabın Eleştirisi*", Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, üç aylık akademik araştırma dergisi, Yıl:1, Sayı:4, Ekim-Kasım-Aralık 2001, [http://www.dinbilimleri.com/dergi/cilt:1/ sayı:4/ Y. köktaş/ kitaplestiri.htm.]

Görüldüğü gibi Köktaş'ın değerlendirmeleri bulguların tesbitinden ziyade savunma amaçlı görünümündedir. Örneğin Köktaş, Tirmizî'nin işaret ettiği İbn Mes'ud rivâyetini tesbit edip değerlendirme yoluna gitmemiştir. Her iki değerlendirmede de rivayet parçacı bir yaklaşımla ele alınmış, bir bütün olarak değerlendirilmediği için bir kısmından hareketle ya tamamını red veya tamamını kabul şeklinde bir değerlendirme yoluna gidilmiştir.

F. Rivâyetin Hz. Peygamber'in Şahsiyet Ve Konumu Açısından Değerlendirilmesi

Burada iki nokta üzerinde durulacaktır. Biri Ku'ran-ı Kerim'in çizdiği peygamber profili, diğeri ise meşhur rivayetlerden hareketle genel bir peygamber profili tespit edilmeye çalışılacaktır.

1. Kur'an'da Hz. Peygamber'in Şahsiyeti

Kur'an-ı Kerim'in bize nasıl bir peygamber takdim ettiğine bakarak ona izafe edilen bazı söz ve fiillerin ona ait olmadığını keşfetmek mümkündür.

Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber'i bize *üsve-i hasene* olarak takdim ederken⁹⁵ onun yüce ahlâkıdan da bahsetmektedir⁹⁶. Bu da normalde her ferdin, fıtrat gereği daima kendisinden daha üstün şahsiyetler gibi olma eğiliminde olduğunun bir ifadesidir. Dolayısıyla örnek alma hâdisesi aşağıdan yukarıyadır. Yani yukarıya özenerek onun gibi olmaya çalışmaktır. Tıpkısı olmasa bile -ki bu mümkün değildir- ona yaklaşmak, yaklaştığı oranda başarıya ulaşmak bir hedeftir. Bu aynı zamanda bir eğitim metodudur. İslâm'ın amaç ve gayesi insanı ve insan şahsiyetini yüceltmek olduğuna göre, örnek her zaman en üstün ya da daha üstün olmalıdır. Daha aşağıya benzemeye çalışmak, yücelmek değil alçalmak olur. Bu da İslâm'ın hedef ve gayesi ile bağdaşmaz. İşte Kur'an-ı Kerim Hz. Peygamber'i örnek olarak takdim ederken onun üstün bir ahlâk ve şahsiyete sahip olduğunu da beyan etmektedir. Hz. Peygamber de bunu bütün yaşantısı boyunca en mükemmel bir şekilde sergilemiştir.

Kur'an ayetlerinden hareketle Hz. Peygamber'in o üstün şahsiyeti şöyle ortaya konabilir:

*"Allah'a ve âhiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok anan kimseler için Rasûlullah en güzel örnektir."*⁹⁷. Şüphesiz o, en yüce ahlâk üzere yaşamıştır⁹⁸. Peygamberler Allah'ın gönderdiği emirleri duyururlar. Allah'tan korkarlar ve O'ndan başka da kimseden korkmazlar⁹⁹. Onlar asla Allah'a karşı gelmezler. Halka yasak olduğunu bildirdikleri şeylere de aykırı hareket etmezler. Toplumlari, güçleri yettiği oranda ıslah ederler. Başarıları ancak Allah'tandır, O'na güvenleri ise sonsuzdur¹⁰⁰.

Peygamberler de bizler gibi birer insandır; ancak sıradan insanlar değildir; yüce Allah'ın kendilerine iyilikte bulunduğu, peygamberlikle yücelttiği¹⁰¹ şerefli¹⁰² kimselerdir.

⁹⁵₃₃ Ahzâb: 21.

⁹⁶₆₈ Kalem: 4.

⁹⁷₃₃ Ahzâb: 21.

⁹⁸-"Şüphesiz sen büyük bir ahlâka sahipsin." ⁶⁸ Kalem: 4.

⁹⁹₃₃ Ahzâb: 39.

¹⁰⁰₁₁ Hûd: 88.

¹⁰¹₁₄ İbrahim: 11.

¹⁰²₆₉ Hakka: 38-40.

Hız. Peygamber, Allah'ın Rasûlü ve peygamberlerin sonuncusudur¹⁰³. En küçük yanılığlarda bile ilâhî irâde tarafından uyarılmıştır¹⁰⁴. Peygamberler de diğer insanlar gibi yaptıklarından sorguya çekileceklerdir¹⁰⁵. İnsanlar üzerinde bir zorba olmayıp onlara Kur'an'la öğüt verirler¹⁰⁶.

Hız. Peygamber'in konumu ile ilgili âyetler şüphesiz sadece bunlardan ibaret değildir. İlgili rivâyetle bağlantılı olarak, özellikle Hız. Peygamber'in şahsiyeti ile ilgili şu hususu da belirtmekte yarar var:

Tarihte olduğu gibi günümüzde de toplumu etkileyen, peşinden sürükleyip onlar için câzibe merkezi haline gelen şahsiyetlerin gücünü ve etkinliğini kırmada aile mahremiyeti ve iffet, dolayısıyla erkeğin kadına karşı olan zaafiyetine bağlı olarak kadın her zaman kullanılmaya çalışılmıştır. Önde gelen şahsiyetler, düşmanları tarafından bazan ya kadın yoluyla gözden düşürülmüş, ya da iftira¹⁰⁷ yoluyla iffetleri yaralanarak hedefe ulaşmaya çalışılmıştır.

Hız. Peygamber'in iffeti, şahsiyet ve vakarı zedelenmesin diye yüce Allah hanımlarına yönelik şu uyarıda bulunur: *"Ey peygamberin hanımları! Sizler her hangi bir kadın gibi değilsiniz. Allah'tan sakınıyorsanız edalı konuşmayın, yoksa, kalbi bozuk olan kimse kötü şeyler ümit eder; daima ciddi ve ağırbaşlı söz söyleyin¹⁰⁸"*, *"Evlerinizde oturun; eski Cahiliyye'de olduğu gibi açılıp saçılmayın; namazı kılın; zekâtı verin; Allah'a ve peygamberine itaat edin. Ey peygamberin ev halkı! Şüphesiz Allah sizden kusuru giderip sizi tertemiz yapmak ister¹⁰⁹"*.

Görüldüğü gibi burada yüce Allah Hız. Peygamber'in eşlerinin sıradan hanımlar gibi olmadıklarını, diğer kadınlardan çok daha ağır başlı olmaları gerektiğini bildirmektedir. Bunun da bir yönüyle Hız. Peygamber'in şahsiyet ve konumunu korumaya yönelik olduğunu söylemek mümkündür.

Hız. Peygamber'in konumunu korumaya yönelik bu tür bir hassasiyet ön görülmüşken bizzat Hız. Peygamber'in yabancı bir kadına bakıp ondan hoşlandığını, bunun üzerine derhal evine gidip eşi ile beraber olduğunu, sonra başından sular damlayarak ashâbının huzuruna çıktığını ve onlarla beraber olmalarına engel olan hâdisenin gördüğü bir kadının gönlüne düşmesi sonucunda eve gidip cinsel ihtiyacını gidermek olduğunu söyleyip yanlış algılanmasına sebebiyet verecek bir davranış sergilemesi doğru olmasa gerektir. Bu rivâyet, söz konusu âyetin yanısıra, Hız. Peygamber'in itikâfta olduğu bir esnada, eşini evine geçirmekte iken geçmekte olan iki

¹⁰³33 Ahzâb: 40.

¹⁰⁴80 Abese: 1-2.

¹⁰⁵11 Hüd: 6.

¹⁰⁶50 Kaf: 45.

¹⁰⁷ Hız. Peygamber'in dâvet gücünü kırmak için cereyan eden İfk hâdisesi buna bir örnektir.

¹⁰⁸33 Ahzâb: 32.

¹⁰⁹33 Ahzâb: 33.

sahâbîyi durdurup “bakın yanımdaki bu kadın eşim Safiyye bintu Huyey'dir” deme ihtiyacını duyması, “Haşa ya Rasûlallah!” dediklerinde “Yoo, şeytan insanın vücûdunda kan dolaşımı gibi dolaşır durur¹¹⁰” şeklinde verdiği cevapla en küçük şüpheye dahi meydan vermemesi hâdisesi ile de çelişmektedir.

2. Hadislerde Hz. Peygamber'in Şahsiyeti

1. Hz. Aişe'nin anlattığına göre Hz. Peygamber oruçlu olduğu halde eşlerinden birini öper¹¹¹, bir başka rivâyete göre, onlarla mubaşeretle¹¹² bulunur¹¹³, orucuna halel gelmezdi¹¹⁴. Çünkü o, yine Hz. Aişe'nin ifadesi ile, nefesine herkesten daha hakimdi¹¹⁵.

2. Hz. Peygamber'in ahlâkı ve hayâsı yabancı bir kadına şehvetle bakmasına mânidir.

Ebû Sa'îd'i'l-Hudrî, Rasûlullah'ın evdeki bâkire bir kızdan daha çok hayâ sahibi olduğunu, hoşlanmadığı bir şey gördüğünde bunu yüzünden hemen anladıklarını¹¹⁶ söyleyerek, Rasûlullah'ın hem ne kadar hayâlı olduğunu ifade etmekte ve hem de hayâsından dolayı sözlü olarak söyleyemediği bazı şeyleri beden dilini kullanarak ifade ettiğini belirtmektedir.

3. İlgili rivâyeti olduğu gibi kabul etmek, Hz. Peygamber'in şeytandan etkilendiğini kabul etmek anlamına gelir. Çünkü ilgili rivâyete göre söz konusu hâdiseden sonra evine geri dönmüş, eşi ile beraber olduktan sonra ashâbının arasına çıkarak “kadın şeytan suretinde gelir şeytan suretinde geri döner” buyurmuştur. Bu da başına gelen hâdisenin şeytan işi olduğunun ve dolayısıyla şeytandan etkilendiğinin ifadesidir. Oysa Hz. Aişe (r.a.) başından geçen bir hâdiseyi şöyle anlatır: “Rasûlullah (s.a.) bir gece yanımdan çıkıp gitmişti. (Benim nöbetimde) hanımlarından birinin yanına gitmiş olabilir diye içime kıskançlık düştü. Geri gelince halimi anladı ve: “Kiskandın mı yoksa?” diye sordu. Ben de: “Evet! Benim gibi biri senin gibi birini kıskanmaz da ne yapar?” diye cevap verdim. Rasûlullah (s.a.): “Sana yine şeytanın gelmiş olmalı” dedi. Ben: “Benim şeytanım mı var?” dedim. “Şeytanı olmayan kimse yoktur” dedi. “Senin de var mı?” dedim. “Evet,

¹¹⁰Buhârî, Ahkâm 21, İtikâf 11, 12, Bedü'l-halk 11, Edeb 121; Muslim, Selâm 33-35; Ebû Dâvûd, Sunnet 17, 18, Edeb 81, Savm 79; İbn Mâce, Sıyâm 65; Dârimî, Rikâk 66 [terceme]; Ahmed b. Hanbel, III, 156, 285, 309, VI, 337.

¹¹¹Buhârî, Savm 23, 24; Muslim, Sıyâm 62-65, (No: 1106); Muvattâ, Sıyâm 14, (No: 1, 292); Ebû Dâvûd, Savm 33, (No: 2382-2386); Tirmizî, Savm 31, (No: 727-729).

¹¹²Mubaşeret, derinin deriye değmesi demektir. El ele tutuşmak da bir mubaşeret; kişinin eşine dokunması da.

¹¹³Buhârî, Savm 23, 24; Muslim, Sıyâm 62-65 (No: 1106); Muvattâ, Sıyâm 14, (No: 1, 292); Ebû Dâvûd, Savm 33, (No: 2382-2386); Tirmizî, Savm 31, (No: 727-729).

¹¹⁴Ebû Hurayra (r.a.)'nin anlattığına göre bir adam Rasûlullah'a oruçlunun hanımıyla mubaşeretinden sordu. Rasûlullah ona ruhsat verdi. Arkadan bir başkası geldi, o da aynı şeyi sordu. Buna mubaşereti yasakladı. Rasûlullah'ın ruhsat tanıdığı kimse yaşlı birisiydi. Yasakladığı kimse de gençti [Buhârî, Savm 23, 24; Muslim, Sıyâm 62-65 (No: 1106); Muvattâ, Sıyâm 14, (No: 1, 292); Ebû Dâvûd, Savm 33, (No: 2382-2386); Tirmizî, Savm 31, (No: 727-729)].

¹¹⁵Ebû Dâvûd, Savm 35, (No: 2387).

¹¹⁶Buhârî, Edeb 77, Menâkıb 23; Muslim, Fedâilu'n-Nebi 67, (No: 2320).

ancak ona karşı Allah bana yardımcı oldu da onun şerrinden ve fitnesinden selamette kaldım!" buyurdu."¹¹⁷

4. Rivâyetin bir diğer problemliliği yeri peygamberin diliyle kadının şeytana benzetildiği sözlü ifadesidir. Bütün insanları herhangi bir ayırımı tabi tutmadan tebliğ etmekle görevlendirilen Hz. Peygamber'in, insanların yarısını oluşturan kadınları şeytana benzetmesi her şeyden önce onun tebliğ mantığına aykırıdır. Böyle bir üslup hem tebliğe muhatap olan insanların sempati ile yaklaşımlarını engeller, hem de "Rabbinin yoluna, hikmetle, güzel öğütle çağır" ayetinin¹¹⁸ ortaya koyduğu davet ilkesine ters düşer.

Sonuç

Enes, İbn Mes'ûd ve Câbir (r.a.) gibi üç ayrı sahâbe yoluyla gelen bu rivâyetin, senet tekniği açısından ele alındığında ve rivâyetler tek tek ele alınıp değerlendirildiğinde, sahîh olduğunu söylemek mümkün görünmese de, zayıf senedlerin birbirini desteklemesi suretiyle *hasen li-gayrihi* derecesine çıkacağını söylemek mümkündür.

Enes'ten gelen rivâyet, içerdiği bazı farklılıklar nedeni ile ve rivâyetinde de tek kaldığı için *munker* olarak değerlendirilmiştir.

İbn Mes'ûd'un rivâyeti *merfû*, *mevkûf*, *mursel* ve *muttasıl* olmak üzere dört ayrı vasıfta nakledildiği için *mualeldir*. Hatta naklin birinde sebep-i vurûd olarak nakledilen hâdise bizzat Hz. Peygamber'in ifadeleri olarak aktarılmaktadır. Naklin bu kadar farklı durumu ve râvilerinin de pek güvenilir olmaması haliyle rivâyetin peygambere aidiyetini zayıflatmakta veya şüpheli konuma düşürmektedir.

Rivâyet, en eski kaynak olan İbn Ebî Şeybe'nin Musannef'inde, sahabeden yapılan nakillerde sahabî sözü, tâbî'lerden mursel olarak yapılan nakillerde peygamber sözü olarak geçmektedir. Bu da başlangıçta sahabî sözü iken daha sonra peygamber sözü olarak nakledilmiş olabileceği ihtimalini akla getirmektedir.

Câbir'den gelen nakil, rivâyet tekniği açısından en güvenilir olanıdır. Tek tâbî' râvisi olan Ebû'z-Zubeyr tedlîs yapmakla suçlanmış, Buhârî, başkaları tarafından destek görmedikçe rivâyetlerini kabul etmemiştir. Ancak Ebû'z-Zubeyr'in Câbir'den nakledilen rivâyetlerinin birinde semâinin açıkça tasrîh edilmiş olması, Câbir'den gelen bu rivâyetin daha güvenilir olduğu sonucuna götürmüştür. Fakat bu da *hasen li-gayrihi* derecesini geçmemektedir. Rivâyetin tek tâbî' râvisi olan Ebû'z-Zubeyr'e yöneltilen tenkitler de, Tirmizî'nin Câbir rivâyetine yaptığı "*hasen-sahih-garib*" değerlendirmesine gölge düşürmektedir.

Rivâyetin muhteva açısından problemliliği ise ortadadır. Naklin, "a) Sözlü kısmı, sebep-i vurûdu ile birlikte nakledilip kadının şeytana benzetildiği rivâyetler; b) Sözlü kısmı, sebep-i vurûdu ile birlikte nakledilip kadının şeytana benzetilmediği rivâyetler; c) Sadece sözlü kısmın yer alıp kadının da şeytana benzetilmediği rivâyetler"

¹¹⁷Muslim, Münafikûn 70, (No: 2815); Nesâî, İşretu'n-nisâ 4, (No: 7, 72).

¹¹⁸16 Nahl: 125

şeklinde gelen üç ayrı versiyonu karşılaştırıldığında, üçüncü gruba ziyâde olarak gelen, gerek sebab-i vurûd hâdisesini, gerekse kadının şeytana benzetildiği ifadeyi Hz. Peygamber'e isnat etmek mümkün gözükmemektedir. Birinci ve ikinci versiyondaki ziyâdelerin, ziyâde olmayan kısımla olan muhteva uyumsuzluğuna bakıldığında ilgili rivâyete sonradan sokuşturulduğu ihtimalini güçlendirmektedir.

Bütün bu ihtimaller alt alta konulup değerlendirildiğinde naklin tamamının uydurma olmadığını, anlatım ve sözlü ilâvelere maruz kaldığını söylemek mümkün gözükmemektedir. Bu durumda naklin her üç versiyonu da dikkate alındığında çekirdek rivâyetin, **“Bir kadın sizden birinizin hoşuna gider de gönlüne düşerse eşine varsın ve onunla beraber olsun. Çünkü bu, nefsinin yatıştırır”**¹¹⁹ şeklinde gelen rivâyet olduğunu söylemek mümkündür.

Bibliyografya

- Abdullah Sirâcuddîn, *Şerhu'l-Manzûmeti'l-Beykûniyye fî mustalahi'l-hadîs*, Haleb 1398.
- Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Bağdâdî Ebû Bekr, *el-Faslu li'l-vasli'l-mudrec*, th. Muhammed Matar ez-Zehrânî, Riyad 1418.
- Ahmed b. Hanbel Ebû Abdillâh eş-Şeybânî, *el-Musned*, Mısır trs., (6 cilt, Muessesetu'l-Kurtuba).
- Ahmed Davudoğlu, *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, İstanbul 1973.
- Ağırman, Cemal, *Kadının Yaratılışı: İlgili Rivâyetler Bağlamında Yeni Bir Yaklaşım*, İstanbul 2001.
- Ateş, Ali Osman, *Hadîs Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, İstanbul 2000.
- Beyhâkî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali b. Mûsâ, *es-Sunenu'l-kübrâ*, th. Muhammed Abdulkâdir 'Atâ, Mekke 1414/1994.
- Beyhâkî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali b. Mûsâ, *Şuabu'l-Îmân*, th. Muhammed es-Saîd Besyûnî Zağlûl, Beyrut 1410.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul 1981.
- Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, th. es-Seyyid Hâşim en-Nedvî, byy., ts., (Dâru'l-fikr, 8 cilt).
- Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, Ankara 1991.
- Dârekutnî, Ali b. Ömer b. Ahmed b. Mehdî Ebu'l-Hasan, *İleu'd-Dârekutnî*, th. Mahfûzurrahmân Zeynullah es-Silefî, Riyâd 1405/1985.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdurrahmân, *Sunenu'd-Dârimî*, th. Mustafa el-Biğâ, Dimaşk, 1412/1991.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünenu Ebî Dâvûd*, th. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, byy., bty., (4 cilt, Dâru'l-Fikr).
- Ebû Nu'aym Ahmed b. Abdullâh b. Ahmed b. İshâk el-İsbahânî, *el-Musnedu'l-Mustahrac alâ Sahîhi'l-Îmâm Müslim*, th. Muhammed Hasan-Muhammed Hasan İsmail eş-Şâfî, Beyrut 1996.
- Ebû'l-Hüseyn Müslim İbnü'l-Haccac el-Kuşeyrî: *Sahîhu Muslim (el-Câmi'u's-sahîh)*, nşr. Muhammed Fuad Abdülbâkî, İstanbul ts. ofset.
- Ebû't-Tayyib Muhammed Şemsu'l-hak el-'Azîmâbâdî, *'Avnu'l-Ma'bûd Şerhu Suneni Ebî Dâvûd*, Beyrut 1415/1995.

¹¹⁹Ahmed b. Hanbel, III, 348, (No: 14786).

Erul, Bünyamin, "Rivâyet Metinlerinde Ravilerin Tasarrufları", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara 2001, Cilt: XLII.

Halîl Ahmed es-Sehârenfûrî, *Bezlu'l-mechûd fi halli Ebî Dâvûd*, th., Muhammed Zekeriyâ b. Yahyâ el-Kandehlevî, by., 1392, (20 cilt, 10 mucellet, Dâru'l-Fikr).

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed Ebî Şeybe el-Küfî, *Musannef İbn Ebî Şeybe fî'l-ehâdîsi ve'l-âsâr*, th. Kemâl Yûsuf Hût, Riyad 1409.

İbn Hacer el-Askalânî, *Sarhu Nuhteti'l-fiker fi mustalahi ehli'l-eser*, th., Muhammed Ğayyâş es-Sabbâğ, Dımaşk 1413/1992.

İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Şihabuddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Tehzibu't-Tehzib*, Beyrut 1404/1984.

İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, Beyrut 1406/1986.

İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Cemaluddîn Muhammed b. Bekr, *Lisânu'l-arab*, Beyrut 1414/1994.

İbnu'l-Arabî el-Mâlikî, *Âridatu'l-ahvezi şerhu Câmi'i't-Tirmizî*, Beyrut 1415/1995.

Mahmûd et-Tahhân, *Teysîru mustalahi'l-hadîs*, by., tsz., (Dersaadet, Kuveyt 145/1985 baskısından ofset).

Kur'ân-ı Kerîm.

Mâlik b. Enes, el-Muvttâ', th. Muhammed Fuad Abdulkabî, Beyrut 1406/1985.

Mubârekfûrî, Ebû'l-Ulâ Munammed Abdurrahman b. Abdurrahîm, *Tuhfetu'l-ahvezi bi-şerhi'l-Câi'i't-Tirmizî*, Beyrut ts.

Muhammed b. Hibbân b. Ahmed Ebû Hâtîm et-Temîmî el-Bustî, *Sahîhu İbn Hibbân*, th. Şuayb el-Arnâvud, Beyrut 1414/1993.

Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb, *es-Sunenu'l-kübrâ*, th. Abdüĝaffâr Süleyman el-Bundârî-Seyyid Kisrevî Hasan, Beyrut 1411/1991.

Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin b. Şeref, *Sahîhu Müslim bi-şerhi'n-Nevevî*, Beyrut 1347/1929.

Râzî, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris b. Mihrân, *İlelu İbn-i Ebî Hâtîm*, th., Muhibbuddîn el-Hatîb, Beyrut 1405.

Sezgin, Fuad, *Târîhu't-turâsi'l-arabî*, (trc. Muhud Fehmî Hicâzî), Suudi Arabistan 1983.

Subhî es-Sâlih: *Ulûmu'l-hadîs ve mustalahuhû: Hadîs İlimleri ve Hadîs İstilahları*, (trc. M. Yaşar Kandemir), Ankara 1981.

Suyûtî, Celâluddin Abdurrahman b. Ebî Bekr, *Tedrîbu'r-râvi fi şerhi Takrîbi'n-Nevevî*, th. Abdulvahhâb Abdullatîf, Beyrut 1409/1988.

Şeyh İsmail el-Hakkî er-Rabbânî es-Samedânî, *el-Furûk*, İstanbul 1310 h.

Tabarânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-evsât*, th. Târik b. İvedullah b. Muhammed-Abdulmuhsin b. İbrahîm el-Hüseynî, Kâhire 1415.

Tabarânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, th. Hamdî b. Abdulmecîd es-Silefî, Mavsîl 1404/1983,

Tabarânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, *Musnedu's-Şşâmiyyîn*, th. Hamdî b. Abdulmecîd es-Silefî, Beyrut 1405/1983.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *Sunenu't-Tirmizî*, İstanbul 1413/1992, (Çağrı Yayınları).

Yûsuf b. Mûsâ el-Hanefî Ebû'l-Mehâsin, *Mu'tasaru'l-Muhtasar*, Beyrut, Kâhire tsz.

Zehebî, *Mizânu'l-İtidâl fi nakdi'r-ricâl*, th. Ali b. Muhammed Muavvid-Adil Ahmed Abdulmevât, Beyrut 1995.

Zehebî, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, Beyrut 1409/1989.
